Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

VLIV RODINNÉHO PROSTŘEDÍ NA KLIENTY STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Michal Kaplánek, Th.D.

Autor práce: Bartušková Pavla

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 5.

2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. Mgr. Michalu Kaplánkovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce a Mgr. Haně Šrámkové za poskytnutí interních materiálů Střediska výchovné péče při výchovném ústavu pro děti a mládež, Dukelská 1704/23A, České Budějovice, 37001.

MOTTO

„Dítě, na jehož natažené ruce se často

odpoví odmítnutím,

může navždy ztratit schopnost

projevovat svou

něžnost a vycházet vstříc.“

Stefan Garzyński

OBSAH

ÚVOD……9

TEORETICKÁ ČÁST

1 POJMOVÝ SLOVNÍK……11

1.1 Středisko výchovné péče……..11

1.2 Klient střediska výchovné péče…….....11

1.3 Dysfunkce rodiny……11

1.4 Etopedická diagnostika……12

2 RODINA……...13

2.1 Rodina obecně……..13

2.2 Rodina z pohledu historie……13

2.3 Rodina jako systém……...14

2.4 Funkčnost rodiny……..15

2.4.1 Funkční typ rodiny……18

2.4.1.1 Funkční rodina……..18

2.4.2 Dysfunkční typ rodiny……18

2.4.2.1 Problémová rodina……18

2.4.2.2 Dysfunkční rodina……19

2.4.2.3 Afunkční rodina……19

2.5 Funkce rodiny……..19

2.5.1 Výchovná funkce……...20

2.5.2 Ekonomicko-zabezpečovací funkce……..20

2.5.3 Biologicko-reprodukční funkce……21

2.6 Rodina jako výchovný činitel……..21

2.6.1 Výchovné styly……..22

2.6.1.1 Výchova s pozitivní citovou vazbou……23

2.6.1.1.1 Výchova rozmazlující……23
2.6.1.1.2 Výchova příliš úzkostná a příliš projektivní……..23
2.6.1.1.3 Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionismus)…….24
2.6.1.1.4 Výchova protekční…….24
2.6.1.2 Výchova s negativní citovou vazbou……...25
2.6.1.2.1 Výchova zavrhující……25
2.6.1.2.2 Výchova zanedbávající……..25
3 TRAUMATIZUJÍCÍ SITUACE A STRES…….....26
3.1 Reakce na traumatizující situace a příznaky stresu……..27
3.2 Posttraumatická stresová porucha……28
3.2.1 Diagnostika posttraumatického šoku u dětí……29
3.2.2 Spouštěče posttraumatické stresové poruchy……..29
3.2.3 Důsledky posttraumatické stresové poruchy……...30
3.3 Stresory a traumata dětí…….31
3.3.1 Rozchod a rozvod rodičů……31
3.3.1.1 Reakce dětí na rozchod a rozvod rodičů……...33
3.3.1.2 Pomoc při vyrovnávání se s rozchodem a rozvodem rodičů……36
3.3.2 Nový rodič, sourozenci a rodina…….39
3.3.2.1 Činitelé ovlivňující přijetí nového rodiče…….41
3.3.3 Týrání a zneužívání dětí……..42
3.3.3.1 Syndrom CAN……...43
3.3.3.2 Prevence syndromu CAN……..44
3.3.3.3 Rizikové skupiny potencionálních tyranů, děti se syndromem CAN
a rizikové situace……...45
3.3.3.4 Cyklus přenosů násilí……46
3.3.3.5 Tělesné týrání dětí……47
3.3.3 6 Psychické týrání dětí……48

3.3.3.7 Pohlavní zneužívání dětí……...49
3.3.4 Alkoholismus rodičů……...50
4 PORUCHY CHOVÁNÍ DĚTÍ……...51
4.1 Charakteristika poruch chování……52
4.2 Sociální vlivy……53
4.3 Vlastní poruchy chování……...53
4.3.1 Lhaní……..54
4.3.2 Záškoláctví…….54
4.3.3 Krádeže…….55
4.3.4 Útěky z domova……57
PRAKTICKÁ ČÁST
5 KASUISTIKA……..58
5.1 Osobní anamnéza…….58
5.2 Rodinná anamnéza……59
5.3 Školní anamnéza……...60
5.4 Sociální anamnéza……60
5.5 Vstupní pohovor a dotazník vyplněný matkou……60
5.6 Individuální plán klienta……..61
5.6.1 Individuální plán klienta při nástupu prvního pobytu……62
5.6.2 Individuální plán klienta při nástupu druhého pobytu……62
5.7 Závěrečná zpráva……..63
5.7.1 Závěrečná zpráva učitele po ukončení prvního pobytu……...63
5.7.2 Závěrečná zpráva učitele po ukončení druhého pobytu……..64
5.7.3 Závěrečná zpráva vychovatele po ukončení prvního pobytu…….64
5.7.4 Závěrečná zpráva vychovatele po ukončení druhého pobytu……65
5.7.5 Závěrečná zpráva etopeda po ukončení prvního pobytu……66
5.7.6 Závěrečná zpráva etopeda po ukončení druhého pobytu……68

5.8 Vlastní pohled na klienta SVP……..68

ZÁVĚR…….72

SEZNAM LITERATURY……75

SEZNAM PŘÍLOH……...77

PŘÍLOHY

ABSTRAKT

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila Vliv rodinného prostředí na klienty střediska výchovné péče. Středisko výchovné péče jsem měla možnost poznat blíže při absolvování školní praxe ve třetím ročníku. Zprvu jsem měla jen kusé informace o tom, co středisko výchovné péče je a čím se zabývá, ale díky ochotnému personálu jsem se záhy podrobně seznámila s činností, chodem a hlavně klienty této instituce. Bylo mi umožněno nahlédnout do spisů klientů, mohla jsem být přítomna u vstupních pohovorů potencionálních klientů, u psychologických pohovorů pouze s klienty či jejich rodiči, u terapeutických sezení a komunit. Dále jsem se podílela na přípravě, organizaci a realizaci odpoledních výchovných programů, které zahrnovaly smysluplné trávení volného času, přípravu na školní vyučování, úklid pokojů a společných prostor a osobní hygienu. Mou poslední náplní praxe pak byly náslechy v hodinách školního vyučování, asistence žáků a u některých žáků i osobní vyučování zadané látky vyučujícím. Praxe mne nadchla tak, že jsem po dohodě s vedením navštěvovala středisko výchovné péče následující školní rok.

Ve středisku výchovné péče mne zaujala především rozmanitost rodinného prostředí klientů. Po dobu mého docházení do střediska jsem měla možnost nahlédnout do osobních spisů klientů a tímto způsobem se blíže seznámit s prostředím, ze kterého do střediska přišli. Zajímala jsem se o projevy chování klientů a následně jejich rodinným prostředím. Fakt, že mnoho klientů mělo podobné rodinné zázemí a podobné patologické projevy chování, mě přiměl k zamyšlení jak velký vliv má rodina na chování svého dítěte.

Touto prací bych si chtěla odpovědět na otázku „Jak se negativní rodinné prostředí podepisuje na chování dětí?“ Děti jsem v tomto případě specifikovala na klienty střediska výchovné péče, neboť to se mimo jiné zabývá hospitalizací a nápravou chování dětí s poruchami chování.

Práci jsem se rozhodla rozdělit do dvou částí. První část bude teoretická, složena ze dvou stěžejních kapitol. První kapitola bude sloužit jako výčet negativních rodinných situací. Těmito traumatizujícími a stresujícími situacemi míním rozchod a rozvod rodičů, přítomnost nevlastního rodiče v rodině, hádky a konflikty v rodině, násilí v rodině, sexuální zneužívání v rodině, užívání tělesných či psychických trestů, týrání a zanedbání dětí a alkoholismus nebo toxikománie rodičů. Druhá kapitola popisuje poruchy chování dětí a jejich sociálně-patologické projevy, kam můžeme zahrnout lhaní, krádeže, záškoláctví, útěky, party, zneužívání návykových látek, agresivní chování a šikanu. Druhá část práce je pak ryze

praktická snažím se v ní za použití kasuistiky klienta střediska výchovné péče potvrdit nebo vyvrátit negativní rodinný vliv na chování dítěte.

Práce nejdříve stručně objasňuje základní pojmy, se kterými budu dále pracovat. Pak zabývám rodinou a to jejími dvěma typy – funkční a dysfunkční. Jejím postavením v dnešní společnosti a posláním, které vůči dětem má. Po seznámení se s vlivem rodinného prostředí na členy – děti, se práce věnuje popisu negativního působení. Rodinných patologických vlivů je mnoho, ale zde budou stručně nastiňuji a blíže se zabývám jen některými.

V další části se bude práce věnuje výčtu a charakteristice sociálně-patologických projevů chování dětí. Půjde zde nejen o popis samotných projevů, ale i popis vlivu, jaký mají na psychiku dítěte.

Poslední část práce je praktická tzv. kasuistika. Na příkladu klientky střediska výchovné péče, kterou jsem měla možnost při jejím dvouměsíčním pobytu pozorovat a byly mi poskytnuty její materiály, se pokouším demonstrovat teoretické poznatky. Kasuistika je členěna do subkapitol s názvy rodinná anamnéza, sociální anamnéza, školní anamnéza, vyjádření psychologa a etopeda, závěrečné propouštěcí zprávy ze střediska výchovné péče (dívka absolvovala dva pobyty).

V závěru práce jsou uveřejněny přehledné grafy, které doplňují text teoretické časti a práce klientky střediska výchovné péče z terapeutických sezení a návštěv psychologa, které mají za úkol dokreslit kasuistiku.

Základní literaturou pro tuto práci je Matějček, Z. Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. Matějček, Z. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Jedlička, R. Klíma, P. Koťa, J. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Vykopalová, H. Sociálně-patologické jevy v současné společnosti a Turček, K. Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže.

1 POJMOVÝ SLOVNÍK

Vzhledem k tomu, že práce obsahuje známé i méně známé pojmy, rozhodla jsem se první kapitolu věnovat pojmovému slovníku. Zde budou blíže popsány stěžejní pojmy encyklopedickou formou. S těmito pojmy budu na dalších stránkách pracovat již pouze ve zkrácené verzi.

1.1 Středisko výchovné péče pro děti a mládež

„Střediska výchovné péče jsou od r. 1991 součástí sítě školských zařízení preventivně výchovné péče a školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Jejich cílem je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dětí nebo narušení jejich zdravého vývoje, zmírňovat, nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již rozvinutých poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a přispívat ke zdravému osobnostnímu rozvoji dětí. Střediska jsou tedy jednou z forem pomoci dětem, žákům a studentům, jejich rodinám, školám a školským zařízením. Nenahrazují jiná školská výchovná a poradenská pracoviště, ale naopak jejich služby doplňují a zároveň s dalšími zařízeními preventivně výchovné, poradenské a terapeutické péče většiny resortů spolupracují.“[1]

1.2 Klient střediska výchovné péče pro děti a mládež

„Základem péče je poskytování speciálně pedagogických a psychologických služeb dětem s rizikem poruch chování nebo s již rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, u kterých není nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, případně zletilým osobám do ukončení středního vzdělávání (dále jen „klient“).“ [2]

1.3 Dysfunkce rodiny

„Jde o rodinu, v níž jeden nebo více členů produkuje maladaptivní, nezdravé chování. Dysfunkční rodiny vykazují některé z těchto charakteristik: popírání či neřešení problémů, chybějící intimita, vzájemné obviňování, rigidní role, potlačování osobní identity na úkor

[1] Institut pedagogicko-psychologického poradenství [online]. Praha: MŠMT, © 2005-2006 [cit. 2.březen 2007]. Dostupné na WWW: http://www.ippp.cz/sluzby/svp/sites/index.html.

[2] Ministerstvo vnitra [online]. Praha: MVCR, © 2005 [cit. 2.březen 2007]. Dostupné na WWW: http://www.mvcr.cz/sbirka/2005/sb161-05.pdf

rodinné identity, individuální potřeby členů rodiny obětované dysfunkčnímu rodinnému systému, nejasná komunikace, chybění jasných hranic mezi členy rodiny, nejasná pravidla a kompetence….Dysfunkční rodinný systém může produkovat individuální psychopatologii, např. užívání návykových látek, asociální chování či neurotické obsese. Psychopatologie jednotlivých členů rodiny zpětně působí na fungování rodiny jako celku.“[3]

1.4 Etopedická diagnostika

„*Je kontinuálním, relativně dlouhodobým procesem, který na podkladě údajů obecných a pomocných metod (rodinná a osobní anamnéza, kasuistika, vyšetření prostředí…), interdisciplinárně komplexně popisujících jedince v jeho biologické, psychologické nebo sociální dimenzi a prostřednictvím metod speciálních (pozorování, rozhovor, experiment, zkouška, test…) vytváří příslušnou diagnózu, která je východiskem dalšího speciálně pedagogického (reedukačního, výchovně terapeutického) působení. Etopedická diagnostika je systémově propojena s reedukačním procesem, neboť v jeho průběhu dochází k získávání dalších potřebných údajů, včetně zjišťování vývojových trendů a ověřování příslušných metod. (Vzhledem k časovému a funkčnímu rozlišení lze oddělit diagnostiku vstupní, průběžnou a výstupní.)*“ [4]

[3] Sobotková, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, s. 33. ISBN 80-7178-559-8.

[4] Janský, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, s. 118, ISBN 80-7041-114-7.

2 RODINA

Pojem rodina je velmi široký. Můžeme ho popsat různými způsoby, podle toho jestli na něj nahlížíme z pohledu antropologie, psychologie, sociologie, pedagogiky či jiné vědy. V této kapitole se pokusím na něj nahlížet z několika úhlů. Všechny výše zmíněné vědy se rodinou zabývají, ale existují zde jisté nuance, které přikládají různým elementům rodiny větší či menší váhu. Zde se budu zabývat obecným pojmem rodina, funkčností rodiny, významem rodiny v dnešním světě, sociálním klimatem rodiny, výchovným působením a výchovnými styly v rodině.

2.1 Rodina obecně

Rodinou rozumíme primární skupinu osob, která je navzájem spojena nejen manželskými a příbuzenskými, ale i jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Ony příbuzenské svazky a hlavně časté a dlouhodobé kontakty mezi těmito osobami dávají vzniknout citovému poutu. Vzniká vzájemná závislost a podmíněnost osob sdílejících společný domov, tedy místo a události (radostné i tragické).

Rodina je prvotní a nejpřirozenější společenství. Toto společenství má své specifické klima, které by v ideálním případě mělo být pro každého člena příjemné. V tomto prostředí by členové rodiny měli nacházet lásku, porozumění, měli by se zde realizovat, být pochopeni. Měli by společně sdílet radost, úspěchy ale i dělit se o strasti. Toto rodinné prostředí ale nevzniká samo o sobě, na jeho vzniku a neustálé údržbě by se měli podílet všichni členové rodiny.[5]

2.2 Rodina z pohledu historie

Pokud mluvíme o rodině jako instituci, můžeme její začátek datovat na počátek lidských dějin. Vznikla jako ochranný štít před nebezpečím vnějšího světa a dále jako přenašeč základních duchovních a materiálních hodnot.

Původně byla rodina stanovena jako široké společenství příslušníků stejného rodu. Tyto rody měly silné vazby, které jim zaručovaly jednak ochranu před hrozícím viditelným napadením a jednak ochranu dětí, o které se ne vlastní vinou nemohli dále starat vlastní

[5] Srov. Bartoňová, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení I./Vymezení současné problematiky.* Brno: MU, 2004, s. 44. ISBN 80-210-3613-3.

rodiče z důvodu úmrtí. Rodina fungovala jako samostatné sociální i ekonomické společenství, kde se děti učily nejen duchovním hodnotám, ale získávaly pracovní a životní průpravu.

Vlivem dalšího vývoje přestává být rodinné společenství zcela samostatné a příchodem industrializace se mnoho rodinných povinností převádí na stát. Stát nyní přebírá starost o zaměstnanost, o nemocné a staré lidi, o rodinné problémy a částečné i o výchovu dětí. Tímto vývojem rodina prochází velkými změnami a sama se ptá, jaká role jí zůstala. Na to si můžeme lehce odpovědět. Ústřední rolí rodiny zůstává ochrana a výchova dětí.[6]

Ovšem rodina se vlivem nezadržitelného vývoje dostává do další fáze. Celá společnost přechází z období industrializace do období postindustrializace a to na ní klade další nároky. Tato postmoderní doba přináší rodinný rozklad. Rodina jako taková prochází krizemi a přestává fungovat. Za krize můžeme označit shon a stres dnešní doby, změnu vztahů k majetku, k duchovním nebo životním hodnotám. Celkově se tedy jedná o pokles stability rodiny.[7]

„Atmosféra rodinného tepla je narušena strachem z budoucnosti, ztráty zaměstnání, z nedostatku finančních prostředků apod. Tam, kde je dostatek finančních prostředků, tam se zase nedostává času, který by mohla rodina trávit společně. Oba rodiče chodí do práce, dítě tráví čas ve škole, v družině, na ulici. Rozhovory s dítětem, vycházky do přírody, společně trávené chvíle s rodinou nahrazuje dítěti v dnešní době televize, video, počítačové hry, nevhodné party.“[8]

2.3 Rodina jako systém

Na rodinu se v dnešní době pohlíží z mnoha úhlů a to v důsledku vědy, která rodinu zkoumá. Aby bylo možné pracovat s ucelenými poznatky všech těchto věd, byl zaveden termín „rodina jako systém“. Z klasické definice víme, že systém je soubor částí a vztahů mezi nimi. Můžeme tedy říci, že rodina se skládá z členů rodiny, kteří jsou k sobě poutáni různými vztahy, ať se jedná o vztahy pokrevní, emocionální, komunikační apod.

[6] Srov. Pöthe, P. *Dítě v ohrožení.* Praha: G plus G, 1996, s. 17. ISBN 80-901896.

[7] Srov. Bartoňová, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení I./Vymezení současné problematiky.* Brno: MU, 2004, s. 44. ISBN 80-210-3613-3.

[8] Bartoňová, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení I./Vymezení současné problematiky.* Brno: MU, 2004, s. 45. ISBN 80-210-3613-3.

Rodinným systémem se zabývali Kantor a Lehr, kteří shrnuli základní charakteristiky rodinného systému do následujících čtyř tezí:

● Organizace rodinného systému je složitá, neboť je tvořena spletí navzájem propojených vztahů, které jsou cirkulární. Na základě tohoto poznatku můžeme rodinu zkoumat z mnoha různých hledisek.

● Každý rodinný systém je otevřený, jedině tak si zajistí schopnost změny, reprodukce, nápravy.

● Rodinný systém je schopen reagovat na vnější i vnitřní změny. Vyvíjí se a mění nikoli samoúčelně, ale vlivem zpětné vazby.

● V rodinných systémech probíhá neustálá informační výměna.

Rudi Dallas se pokusil vymezit rodinný systém tak, že rodina, která chce obstát v dnešním světě, musí neustále reagovat na změny, které se kolem ní dějí, a na různé životní úkoly. To jak rodina tyto zátěžové zkoušky zvládá se odvíjí od jejího postoje k životu, od žebříčku hodnot, který vyznává, a od postojů, které k životu zaujímá. Přitom se zde nejedná pouze o postoje rodiny jako celku, ale především o postoje jednotlivých členů a dále pak o postoje, které jsou společensky platné. Je tedy logické, že každá rodina reaguje jiným způsobem.

Když hovoříme o rodině jako systému, můžeme si klást otázku, zda-li existují i nějaké podsystémy. Ty samozřejmě existují, neboť rodinu netvoří pouze jedinci, ale i koalice mezi jedinci uzavírané. Nejjednodušším podsystémem je manželská dvojice, dále pak rodič-dítě, sourozenecká koalice apod.[9]

2.4 Funkčnost rodiny

Rodina je prvním a přirozeným místem, kde se dětem dostává uspokojení základních potřeb. Tyto potřeby jsou rozděleny do čtyř skupin a podle své důležitosti upokojení tvoří pyramidu. Nejvíce jsou zde zastoupeny potřeby biologické, které tvoří základnu pyramidy. Za biologické potřeby můžeme řadit optimální výživu, teplo, čistotu. Jsou-li uspokojeny tyto

[9] Srov. Sobotková, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, s. 22-25. ISBN 80-7178-559-8.

primární potřeby, začínají se uspokojovat v pořadí druhé potřeby a to psychické potřeby. Těmi rozumíme dostatek podnětů, potřebu jistoty, vědomí vlastního já, potřebu budoucnosti.[10]

Z. Matějček tyto potřeby nazývá „duševní potřeby" a rozeznává pět základních:

● Potřeba podnětů přicházejících zvenčí. Tato potřeba tzv. nastartuje centrální nervový systém dítěte. Dítě je nutno neustále stimulovat, aby nebyl brzděn jeho psychický vývoj.

● Potřeba smysluplného světa. Jak se ukázalo vnější podněty jsou sice dobrým stimulem, ale přicházejí-li chaoticky, dítě není schopno je zpracovat a vyvodit si z nich zkušenosti.

● Potřeba životní jistoty. Každý jedinec má potřebu jistoty a malé děti především. Tuto jistotu nejlépe získávají z citových vztahů se svým blízkými. Je prokázáno, že děti vyrůstající bez jistoty či jen s velmi malou životní jistotou jsou více úzkostné a v jejich chování se tato úzkost projevuje agresí, nejčastěji proti slabším.

● Potřeba vlastní společenské hodnoty. Tím rozumíme potřebu být uznáván a oceňován, přijímán takový jaký jsem. Je to potřeba identity, sebevědomí vlastního já.

● Potřeba otevřené budoucnosti. Můžeme jí nazvat i perspektivou, dítě musí cítit, že někam směřuje a že se každý den může na něco těšit. Tak získá vědomí času, osvojí si pojmy minulost a budoucnost. Matějček tuto poslední potřebu dokládá na dětech z dětských domovů, pro které je typické, že se nemají na co těšit. Když pak tyto děti přešly z dětských domovů do SOS vesniček, teprve se učily pracovat s pojmem budoucnost.[11] *„Že se například v létě zavaří ovoce, abychom ho měli na zimu, že se lyže po jedné zimě ukládají, aby byly připravené pro další, že se peníze nosí do spořitelny a budeme si moct koupit kolo, když se na ně ušetří, to vše prožívaly jako novinku, kterou teprve musely zabudovat do systému svých zkušeností.*"[12]

Třetí potřebou v naší pyramidě je potřeba sociální. Ta velmi úzce souvisí s předešlou psychickou potřebou, proto je v některých publikacích můžeme najít pod názvem psychosociální potřeby. Touto potřebou rozumíme lásku a bezpečí, přijímání dítěte takového jaké je. Na samotném vrcholu naší pyramidy jsou vývojové potřeby, kterých se dožadujeme

[10] Srov. Lovasová, L. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 6-7. ISBN 80-86991-66-0.

[11] Srov. Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní.* Praha: Portál, 1994, s. 25-26. ISBN 80-85282-83-6.

[12] Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní.* Praha: Portál, 1994, s. 26. ISBN 80-85282-83-6.

opět po uspokojení předešlé sociální potřeby. Do vývojových potřeb zahrnujeme motivaci a veškeré činnosti, které jedince dále rozvíjí. Tyto potřeby se vzhledem k věku dítěte mění.[13]

Protože zde hovoříme o funkčnosti rodiny, je důležité zmínit, že rodiče nejsou pouze uspokojovateli potřeb svých dětí. Rodinu tedy nedělá strohé plnění těchto potřeb, ale i něco navíc. Tak jak rodiče působí na své děti, tak zpětně dětí působí na své rodiče. Pokud chceme, aby se dítě vyvíjelo ve zdravou osobnost, je nutné mu zajistit stálé prostředí, které by k němu bylo citově vřelé a přijímalo ho. Je pravda, že rodina není jedinou výchovnou institucí v životě dítěte a že na utváření jeho osobnosti mají vliv kamarádi, škola, přátelé atd. Přesto má rodina prvenství v tom, že stojí na samém začátku. Přirozeně plní potřeby dítěte, je mu modelem pro mezilidské vztahy, předává mu základní hodnoty. Jak tedy posoudit je-li rodina plně funkční či jí provází nějaká porucha?[14]

Za poruchu rodiny považujeme situaci, kdy rodina neplní základní požadavky, které platí za společenskou normu. Jedná se zpravidla o selhání jednoho nebo více členů domácnosti. Jako hlavní příčiny poruch rodiny uvádí Lovasová:

● Objektivní příčiny - které nejsou na vůli rodičů závislé – války, hladomor, úmrtí, nemoc, nezaměstnanost.

● Subjektivní příčiny – které jsou na vůli rodičů závislé – nezralost, nevyrovnání se se zvláštní situací, nepřijímání společensky platných norem, neochota pečovat o dítě.

● Smíšené – obsahují obě výše zmíněné složky.

Pro posuzování funkčnosti rodiny v psychologickém poradenství byl vypracován tzv. Dotazník Funkčnosti Rodiny (DFR) Jiřím Dunovským, který původně sloužil pouze pro výzkumné účely, dnes se využívá v praxi a je začleněn do systému preventivních prohlídek v pediatrii. Tento dotazník má osm diagnostických kritérií, které určují míru funkčnosti rodiny. Za kritéria se považuje: složení rodiny, sociálněekonomická situace rodiny, stabilita rodiny, osobnost dítěte, osobnost obou rodičů, osobnost sourozenců, péče o dítě a zájem o dítě. Dotazník bývá vyhodnocen pro každé dítě zvlášť. Díky možnosti jej opakovat se

[13] Srov. Lovasová, L. *Rodinné vztahy.* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 6-8. ISBN 80-86991-66-0.

[14] Srov. Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní.* Praha: Portál, 1994, s. 15-17. ISBN 80-85282-83-6.

sleduje i míra nápravy ve funkčnosti rodiny. Podle výsledného skóre dosaženého v DFR Dunovský definoval čtyři typy rodin- funkční, problémová, dysfunkční a afunkční.[15]

Pro pojmové zjednodušení rodinu rozdělím na dva hlavní typy – typ rodiny funkční čili intaktní a typ rodiny dysfunkční. Za dysfunkční typ rodiny pak budeme brát takovou rodinu, ve které se vyskytuje jakýkoli problém. Podle stupně závažnosti problému tento typ rodina dále rozčleníme.

2.4.1 Funkční typ rodin

Je znám pouze jeden, ale ve své ideální podobě se nikde nenachází.

2.4.1.1 Funkční rodina

Za funkční rodinu považujeme tu rodinu, která je ničím nepoškozená, je v ní zajištěn dobrý vývoj dítěte. V běžné populaci se vyskytuje funkčních rodin přibližně 85%. Pouze tyto funkční rodiny můžou zcela dobře plnit svoji úlohu výchovy dítěte.

2.4.2 Dysfunkční typy rodin

Dysfunkční typy rodin známe tři – problémový, dysfunkční a afunkční. Následující podčást je představí blíže.

2.4.2.1 Problémová rodina

Problémovou rodinou rozumíme takovou rodinu, ve které se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí. Tyto poruchy nejsou natolik závažné, že by přímo ohrožovaly rodinný systém nebo vývoj dítěte. Taková rodina je schopna svépomocí řešit nastalé problémy, popř. je odstranit za pomoci krátkodobé vnější podpory.

Z pohledu pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) takováto rodina představuje nutnost zvýšené pozornosti a jistý dohled nad rehabilitací. V populaci je tato rodina zastoupena 13%.

[15] Srov. Lovasová, L. *Rodinné vztahy.* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 8-9. ISBN 80-86991-66-0.

2.4.2.2 Dysfunkční rodina

V tomto typu rodiny nacházíme vážné poruchy některých nebo všech funkcí, které má rodina plnit. Toto neplnění bezprostředně ohrožuje nebo poškozuje jak rodinu jako celek tak vývoj dítěte. Vzniklé poruchy není rodina sama schopna řešit, a proto je nutné využít pomoci zvenčí.

Pomoc je známá pod pojmem sanace rodiny. Každá rodina, která se nachází v této formě musí přijmout řadu vnějších opatření. Zde je velmi těžké rozhodnout jak moc rodinu podporovat v sebevyléčení a kdy už zasáhnout v zájmu dítěte proti rodině.

Procentuelní zastoupení těchto rodin v běžné populaci se pohybuje kolem 2%.

2.4.2.3 Afunkční rodina

Tento typ rodiny je nejvážnějším typem. V této rodině se vyskytují poruchy tak velkého rázu, že rodina zcela přestává plnit své základní úkoly. Děti, které v této rodině žijí, jsou závažně poškozovány na vývoji není-li dokonce ohrožena jejich samotná existence. Sanace jako pomocné opatření je zde pro bezpředmětnost vyloučená. Jediným řešením je odebrání dětí a jejich následné umístění do náhradní výchovné péče.

Pro představu rodin tohoto typu je přibližně 0,5% v populaci.[16]

2.5 Funkce rodiny

Za funkce rodiny považujeme takové úkony, které plní příslušníci rodiny vůči sobě navzájem a zároveň vůči společnosti. Funkce rodiny se vyvíjí v souvislosti se společenskými změnami a proměnou kulturních faktorů, které ovlivňují postavení rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř rodiny.

Moderní rodina pozbyla některé ze svých dřívějších funkcí. Jiné funkce pouze ztratily (popř. získaly) na důležitosti. J. Výrost uvádí čtyři základní funkce: reprodukční, materiální, výchovnou a emocionální.[17]

---

[16] Srov. Strašíková, B. *V roli rodičů a prarodičů*. Praha: Karolinum, 2004, s. 29-32. ISBN 80-246-0848-0.
Srov. Lovasová, L. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 8-9.
ISBN 80-86991-66-0.

[17] Srov. Výrost, J.; Slaměník, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998, s. 326.
ISBN 80-7178-269-8.

M. Bartoňová uvádí pouze tři základní funkce, neboť citovou (emocionální) řadí pod výchovnou. Její členění je tedy výchovná funkce, ekonomicko-zabezpečovací funkce a biologicko-reprodukční funkce. Stručnému popisu se věnují následující podčásti.

2.5.1 Výchovná funkce

Je dána v Zákoně o rodině. Rodiče jsou povinni převzít odpovědnost za své děti, zajistit jim patřičnou výchovu a vzdělání. Dále se starají o jejich bezpečnost a vychovávají je podle mravních hodnost dané společnosti. V Úmluvě o právech dítěte najdeme vyjádření, že klidné rodinné prostředí, atmosféra klidu, lásky, štěstí a porozumění vede k plně hodnotnému rozvoji dítěte. Rodinu považujeme za základní výchovnou instituci, která se podílí na rozvoji jedince, ale není jedinou. Jako další společenské výchovné instituce můžeme počítat širokou síť školských zařízení, volnočasová střediska, církevní instituce apod.

Jaké jsou tedy skutečnosti, které charakterizují rodinu jako výchovného činitele? Zde je v bodech několik z nich:

- Nejdůležitější vychovatelé jsou rodiče, ostatní vychovatele považujeme za doplňující.
- Za celkovou výchovu svých dětí odpovídají rodiče.
- Způsob života, kterým rodina žije se promítá do výchovy.
- Ve volném čase je rodina též zodpovědná za výchovu svých dětí.
- Důležitost rodiny tkví v tzv. nepřímé výchově, která vede ke vzniku mravních člověka.

K této funkci Bartoňová řadí i funkci citovou, protože v rodině především dochází k vzájemnému uspokojování potřeb všech členů. Dítě je na rodičích a domově plně závislé jak existenčně tak citově. Harmonický rozvoj rodiny je posilován emocionální vyrovnaností.

2.5.2 Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Tato funkce byla v minulosti stěžejní, ale postupem času ztrácí svoji sílu. V dnešní době je sice rodina nadále samostatně hospodařící jednotkou, ale na jejím ekonomickém zabezpečení se ve větší míře podílí stát. Podle toho jak jsou rodiny začleněny do pracovního procesu se odvíjí jejich ekonomické podmínky. Je tedy logické, že v každé společnosti se vyskytují rodiny s odlišným finančním zázemím. Toto zázemí se odráží na celkovém zabezpečení a zdravém vývoji dětí v rodinách.

2.5.3 Biologicko-reprodukční funkce

Jedná se o primární funkci rodiny, která členům rodiny zajišťuje uspokojení biologických potřeb. Ovšem tato funkce se opírá o ekonomicko-zabezpečovací funkci. Narození dítěte je sice provázeno pocitem uspokojení, ale to pouze tehdy, je-li rodina schopna takové dítě finančně zabezpečit po dobu jeho vývoje.

V dnešní společnosti není rodina chápána pouze jako soužití muže a ženy s jejich potomky. Rodiny s jedním nebo dvěma potomky převažují, plození již není podmínkou vytvoření rodiny. Toto století je tak charakterizováno úbytkem populace a tím vzniklé populační nerovnosti.[18]

2.6 Rodina jako výchovný činitel

V předešlé kapitole jsme se zabývali funkcemi rodiny. Jednou z nich, můžeme říci že hlavní, byla výchovná funkce. Rodina jako výchovné prostředí je považována za prvořadého činitele. Pokud se jedná o harmonické prostředí, tím více je ve výchově nenahraditelná. *„Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka, jejímž cílem je dosáhnout pozitivních změn v jeho vývoji s ohledem na jeho individuální dispozice, a stimulující vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností. Součástí výchovy je i rodinná výchova, výchova společenských institucí a sebevýchova jako formování a utváření osobnosti.“*[19]

Ve výchově se odrážejí její podmínky, ty můžeme rozdělit na vnější a vnitřní. Heslovitě uvádím některé z nich:

- vnější podmínky – sociální a přírodní podmínky, životní prostředí, faktory politické, ekonomické, vědecké, kulturní, duchovní a přírodní (žádná z těchto podmínek se neděje mechaniky, ale jedná se zde o vzájemné působení organismu na prostředí a opačně)
- vnitřní podmínky – úroveň jedinců a výchovně působící skupiny, jejich vrozené a získané vlastnosti, individuální zvláštnosti vychovávaného dítěte (opět tu dochází k vzájemnému působení)

[18] Srov. Bartoňová, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení I./Vymezení současné problematiky.* Brno: MU, 2004, s. 44-46. ISBN 80-210-3613-3.

[19] Bartoňová, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení I./Vymezení současné problematiky.* Brno: MU, 2004, s. 46-47. ISBN 80-210-3613-3.

Výchova je produktem sociálního života lidstva, proto se člověk nemůže spoléhat na své instinkty, ale na svůj rozum, inteligenci a sociální zkušenosti. V následující části se blíže seznámíme s různými výchovnými přístupy v rodinách. Zajímavé je, jak se v nich odráží osobnost rodičů a jaký je účinek těchto výchovných stylů. Jsou-li primárními vychovateli rodiče, tak jejich osobnost rozhodujícím způsobem utváří sociální a emocionální klima rodiny. Jde zde o výchovné postoje a z nich plynoucí chování. Výchovné postoje, které bude rodič uplatňovat na své potomky, se utvářejí s jeho vývojem. Můžeme sem zahrnout zkušenosti z dětství, vztah s vlastními rodiči a vychovateli, dosažený citový a psychosociální vývoj, míru inteligence a dosažené vzdělání, hodnotový žebříček a všechny negativní zkušenosti, které ovlivnily náš život (traumata z dětství, konflikty, pocity úzkosti, zklamání apod.).

2.6.1 Výchovné styly

V typologii výchovných stylů nepanuje shodnost, můžeme tedy s nadsázkou říci, že co odborník to jiné rozčlenění výchovných stylů. Jen pro ilustraci uvedu rozlišení některých autorů:

● Spranger E. – styl izolující (ochrana dítěte před společností), styl přiblížení se životu (sociální adaptace), styl liberální (staví na vnitřních silách dítěte), styl omezující (poslušnost, poddanost), styl předjímající (předbíhání vývoje), styl vyčkávací (pedocentrismus), styl uniformní (masové normy), styl individuální (ohled na sklony).

● Weber, A. – rozlišuje vadné způsoby – výchova bez lásky, despotická výchova, dogmatická výchova, přetěžující výchova, úzkostlivě egoistická výchova, povolující výchova (různé motivy - pohodlnost, přehnaná láska, únava atd.), erotizující výchova (zájem o tělesnou krásu dítěte), kolísavá výchova (nedůslednost).

● Correl – výchova – autoritativní, rozmazlující, rozdílná, erotizující, ctižádostivá, zanedbávající.

● Hintnaus – extrémní a patologické výchovné styly - výchova bez lásky (dítě nechtěné, nechtěné pohlaví, další sourozenec), výchova hýčkající, výchova omezující, výchova založená na kázni a poslušnosti (kombinace direktivity a autoritatismu), výchova s nesrozumitelnými požadavky (výchovná nedůslednost), výchova ctižádostivá (ambiciózní), výchova ponižující

(hostilita k dítěti)- tento styl je v americkém zákonodárství kvalifikován jako psychické týrání dítěte.[20]

Poslední členění výchovy je nejvíce podobné členění Z. Matějčka, kterému se nyní budu věnovat. Matějček výchovu rozděluje do dvou bloků a dále každý blok do subbloků. V přehledném členění popíši jednotlivé styly výchovy a jejich úskalí.

2.6.1.1 Výchova s pozitivní citovou vazbou

Do tohoto bloku patří výchova s přehnanou pozitivní citovou vazbou vychovatele na dítě.

2.6.1.1.1 Výchova rozmazlující

Zde se projevuje nezdravé citové lpění vychovatelů na dítěti. Rodiče jsou přehnaně nadšeni vším, co dítě udělá. Podvědomě či vědomě si přejí, aby zůstalo navždy malé a tím na nich závislé. Bojí se ztráty dětské náklonnosti, a tak mu nedovolí se osamostatnit. Plní veškerá dětská přání, zcela se dítěti podřizují a posluhují mu. Na tomto základě dříve či později u dítěte logicky ztratí autoritu.

Všechny věci za něj vyřizují, aby mělo dítě lehký život. Když pak takto vychovávané dítě vstoupí do širšího kolektivu a prožije si první nezdary, rodiče opět mají tendenci vidět vzniklé chyby nikoli ve vlastní výchově, ale v druhých. Takové tzv. veličenstvo dítě navenek působící jako sebejistá osobnost, se v určité době ocitne ve svízelné situaci, neboť bude muset opustit ochranitelskou rodičovskou náruč a v okolním světě zjistí, že není středobodem a vládcem všech.

U těchto dětí se pak velmi často projevuje malá samostatnost a nízké sebevědomí. S touto výchovou se můžeme nejčastěji setkat v rodinách s velmi malým počtem dětí.

2.6.1.1.2 Výchova příliš úzkostná a příliš projektivní

Opět se jedná o výchovu s přehnaným lpěním na dětech, ale důvod je jiný. Tito rodiče se přehnaně o své dítě bojí, a tak mu nedovolí provozovat jakoukoli činnost, u které předpokládají, že by byla pro dítě nebezpečná. Takto omezované děti jsou podle Matějčka ve

[20] Srov. Hintnaus, L. *Člověk a rodina: Smysl a funkce rodiny (Anatomie, fysiologie a patologie lidské rodiny).* České Budějovice: JU-ZSF, 1998, s. 39-54, ISBN 80-7040-315-2.

stavu permanentní frustrace či subfrustrace základní psychické potřeby aktivity, volnosti, poznávání, iniciativy.

Děti nemohou prožívat stimulaci vlastní iniciativou v aktivitách a podle jejich temperamentu se snaží z těchto pout vymanit aktivním protestem, agresivním chováním vůči vychovatelům a jiným osobám. Když nejsou pod domácím dohledem, kompenzují si omezování přehnanými aktivitami v různých partách (čím vyhraněnější parta tím přitažlivější) apod. Druhou reakcí na výchovné rodičovské omezování je útlum aktivit a absolutní podřízenost. Tato reakce je ale méně častá nebo lépe řečeno hůře objevitelná, neboť tyto děti jsou považovány za hodné a bezproblémové. Přichází do povědomí až ve středním a starším školním věku, kdy se velmi těžko nebo vůbec nezapojují do kolektivu. Velmi často se z nich stávají obětní beránci, oběti šikany.

V dospělosti se takto vychovávané děti projevují přehnanou suverenitou nebo naopak sníženou sebedůvěrou a sebecitem. S touto výchovou se nejčastěji setkáváme v rodinách, kde jsou děti tzv.vymodlené nebo kde jsou starší rodiče.

2.6.1.1.3 Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionismus)

Rodiče se přehnaně snaží, aby jejich dítě vynikalo zcela ve všem nebo alespoň v oboru, který oni sami považují za prestižní. Vidina úspěchu jim neumožňuje vidět reálné možnosti dítěte. Velmi často se k této výchově uchylují rodiče, kteří mají tzv. nesplněné sny ze svého dětství. V dítěti vidí pokračování sami sebe a tak po dětech vyžadují naplnění svých cílů, kterých většinou vlastní vinou nedosáhli (obvykle svoji vinu popírají a za viníky označují nástrahy okolí). Děti se tak stávají kompenzačním nástrojem jejích vlastní neuspokojenosti.

Výsledkem této výchovy je celkově či jednostranně přetěžované dítě, které hledá únik v různých obranných postojích. Takové děti pak trpí pocity méněcennosti a mají neurotické projevy.

2.6.1.1.4 Výchova protekční

Opět se jedná o rodiče, kteří po svých dětech vyžadují dosažení hodnot, které oni sami pokládají za výhodné a významné pro život. Důležité při tom je, že rodičům jde o dosažení vytyčených hodnot za jakoukoli cenu, tedy bez ohlednu na způsob, kterým se cíle dosáhne. Nežádají po dítěti, aby bylo perfektní jako v předešlém výchovném stylu, chtějí „pouze“, aby

se dostalo tam, kde ho chtějí mít. Dítěti tedy vyšlapávají cestičku, vše za něj vyřizují a chtějí i po okolí, aby se podřídilo jejich zvolenému zájmu.

Existují rodiče, kteří mají k této výchovné metodě blíže než ostatní, a těmi zpravidla jsou rodiče nespokojení s vlastním životem, vlastní kariérou nebo rodiče starší.

2.6.1.2 Výchova s negativní citovou vazbou

Jedná se o negativně laděné výchovné postoje k dítěti. S touto výchovou bývá spojována psychická deprivace a subdeprivace dětí.

2.6.1.2.1 Výchova zavrhující

Druh této výchovy se v populaci vyskytuje často a to ve skryté formě. Rodiče vidí v dítěti nějaký svůj životní nezdar, hluboké zklamání, otřes nebo životní nepříjemnost. Obvykle to jsou děti nechtěné, z rozvedených rodin nebo děti svobodných matek.

Takoví rodiče trestají, omezují, utlačují své děti za jejich přítomnost. Rodičovský odpor se pak projevuje denně formou chladného vztahu, mechanickou péčí bez účasti citů, ponižování apod. V nejhorších případech dochází k psychické deprivaci, kdy nejsou uspokojovány základní psychické potřeby. Opovrhovat dítětem může jeden nebo oba rodiče.

2.6.1.2.2 Výchova zanedbávající

Jedná se opět o skrytou formu výchovy, kdy míra zanedbání je v rozsahu lehké a výběrové, tím rozumíme zanedbání některých vývojových potřeb, až po hrubé a celkové zanedbání.

Dříve se tento výchovný styl vyskytoval v rodinách s nízkou socioekonomickou úrovní, v rodinách negramotných rodičů či v rodinách z jiných kulturních oblastí. Dnes už toho rozlišení neplatí, neboť hmotná úroveň rodiny neznamená výchovné zanedbávání dítěte. Stále častěji se objevují případy, kdy zanedbávané děti pocházejí z vyšších vrstev, kde nejsou ničím přetěžovány, právě naopak jsou ponechány samy sobě. Nevytvoří si vědomí povinností a z toho pramení jejich styl volného života, záškoláctví, toulky apod.

Rodina na jakékoli socioekonomické úrovni může vykazovat projevy asociálního chování (alkoholismus, toxikománie, gamblerství, násilí) a tím se celá výchova zhoršuje nevhodným osobním příkladem dospělého rodiče. Zanedbávající výchova se často projevuje ve školním prospěchu, který se náhle prudce snižuje, aniž by byla zjištěna snížená inteligence.

Náprava tohoto výchovného stylu bývá těžká, neboť rodiče se nechtějí podílet na zlepšení školního prospěchu svého dítěte. Jediný přístup je vyřešení rodinných konfliktů (nástup léčby, rozvod), ale obvykle bývá přítomen i zásah orgánu péče o dítě nebo nařízení trvalého dohledu nad rodinným prostředím.[21]

Nejpřirozenější prostředím, které se podílí na výchově dítěte a zároveň ho ovlivňuje pro budoucí život, je rodina, ve které dítě vyrůstá. Každá rodina si vytváří své vlastní klima, které je nenahraditelné. Toto klima ovlivňuje postoje a chování dítěte a tedy i jeho osobnost.

Starost rodiny je nejen zajištění základních biologických a somatických potřeb, ale i celkový rozvoj dítěte po stránce morální, citové, intelektuální, duševní a tělesné. Bohužel se v dnešní době stále častěji setkáváme s rodinami, které tyto funkce neplní. Svým špatným působením mohou dítě dovést do stavu deprivace.

Další důležitou složkou rodiny je její výchovný styl. Pod demokratickým přístupem ve výchově a v prostředí bez stresu a nátlaku se z dítěte vyvine zdravá osobnost. Ale jak je vidět v předešlé kapitole, existuje mnoho špatných výchovných stylů, které ničí nejen rodiče, ale především jejich děti. Ty pak volají o pomoc. Sociálně-patologické chování pak bývá jejich posledním pokusem jak na sebe upozornit.

3 TRAUMATIZUJÍCÍ SITUACE A STRES

Každý člověk se ve svém životě setkává nejen s radostnými událostmi, které nás těší a rádi na ně vzpomínáme, ale také se stresujícími situacemi. Ty jsou zcela běžné a slouží člověku k posilování. Když takto zátěžovou situaci zvládneme, dostaví se pocit uvolnění a naplnění. Tyto situace nás učí používat obrané mechanismy, které v sobě máme. Užívání adaptačních mechanismů a schopnosti zvládnout zátěžovou situaci si děti osvojují v průběhu výchovy.

Ovšem existuje jistá hranice tzv. frustrační tolerance, kdy je množství zátěže již nezvladatelné. Za traumatizující situaci pak můžeme označit jakýkoli nadměrný stres nebo zátěž. Míra nadměrného stresu či zátěže je velmi individuální a to sebou přináší i individuální reakce na vzniklé situace.

[21] Srov. Matějček, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství.* Praha: SPN, 1992, s. 28-29, 60-64, ISBN 80-04-25236-2.

Traumatické situace si můžeme rozdělit na dva typy:

- jednorázové, náhlé, nepředvídatelné trauma
- opakované, bolestivé, předpověditelné trauma[22]

Pod pojmem stres můžeme vidět stav těla a mysli, který na ně má dopad. Křivohlavý J. definuje *„stres je reakcí organismu na interní a externí procesy, které dosahují takových hodnot, že přetěžují fyziologické kapacity organismu. Stresem tedy rozumíme vnitřní stav člověka, který je buď přímo něčím ohrožován, nebo takové ohrožení očekává a který se přitom domnívá, že jeho obrana proti nepříznivým vlivům není dostatečně silná.“*[23]

3.1 Reakce na traumatizující situace a příznaky stresu

Reakcí na trauma je několik. Jako první reakce se obvykle dostavuje popření vzniklé situace. Tento obranný mechanismus sice chrání dítě před prožitým traumatem, neboť mu usnadňuje prožívání, ale již ho nechrání před následným opakování. Takové dítě se bojí vyhledat pomoc a v traumatické situaci setrvává.

Dalším způsobem vyrovnání se s traumatem je tzv. regresivní chování. Dítě se vrací ve vývoji zpět do doby, kdy bylo zcela závislé na rodičích a podle toho se také chová.

Nesmíme zapomenout, že reakce na trauma stejně jako vyjádření stresu v chování neprobíhají u všech dětí shodně. Podobné příznaky nám však mohou mnohé napovědět. Příznaky se promítají do reakce organismu ve třech rovinách – tělesné, emocionální a v oblasti změn chování.

Mezi tělesné příznaky můžeme zařadit nadměrné pocení, zčervenání, bolesti břicha, nechutenství, nucení k močení či svalové tonusy v oblasti krční.

V emocionální rovině jsou známy příznaky jako náladovost, impulzivita, pokles koncentrace pozornosti, plačtivost, zvýšená úzkosti a pečlivost.

Třetí rovina je oblast změn chování, kde jsou příznaky velmi dobře patrné. Jedná se o změnu v příjmu potravy a to o zvýšený i snížený příjem, změnu kvality spánku, kde dochází k častému buzení nebo je spánek rušen nočními můrami, může se vyskytnout enuréza či

[22] Srov. Vaníčková, E. *Tělesné tresty dětí definice – popis – následky*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 80, ISBN 80-247-0814-0.
[23] Vaníčková, E. *Tělesné tresty dětí definice – popis – následky*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 88, ISBN 80-247-0814-0.

enkopréza. Dítě se vyhýbá jakýmkoli změnám a novým sociálním situacím, je viditelně plaché, stydlivé nebo naopak zlomyslné a vulgární. Obvykle se objevují první lži, krádeže a podvody.

Ještě se zde zmíním o třech případech vyrovnání se se stresem a to o adaptaci, copingu a resilienci. Adaptací rozumíme schopnost umět se přizpůsobit, je to způsob postavení se a řešení problému. Coping neboli zvládání je vyšší úroveň boje se stresem. Předpokladem pro adaptaci a coping je resilience, což je psychická odolnost jedince. Jedná se o druh vlastnosti, který je možno během života posilovat. Posílení se děje především respektováním dítěte takového jaké je. Naplňováním jeho základních tělesných, emocionálních, psychických, duchovních a sociálních potřeb s ohledem na jeho individualitu. Zásadní význam zde zaujímá vyvážená životospráva, nerušený spánek, naplňování zájmových aktivit, ovládání relaxačních technik a pozitivního myšlení, rodinné rituály jako slavení svátku a narozenin, společné večeře, společné trávení času v kruhu rodiny, podpora a láska rodičů. Dětská tvořivost, zájmová činnost a koníčky, schopnost sebekontroly, spolupráce a zvládání úkolů pak zpětně vede k větší psychické odolnosti.

Adaptaci a copingu by se měly učit děti v rodině a to prostřednictvím chování svých rodičů. Rodiče by jim měli být vzorem ve způsobu řešení zátěžových situací, neboť na zvládání stresu a traumatu se podílí získané schopnosti od rodičů a vrozené schopnosti dětí.[24]

3.2 Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová situace (PSTP) je známa již řadu let jako následek náhlé živelné katastrofy (zemětřesení, povodně) nebo hrůzné osobní události (znásilnění, brutální přepadení). U dětí je prokázáno, že posttraumatická reakce se mnohem více vyskytuje u případů, kdy docházelo k dlouhodobé a opakované traumatizaci, než u případů, kdy zažily krutý, ale jednorázový šok.

Dalším důležitým poznatkem pro vznik posttraumatického šoku je osoba, která se ataků na dítěti dopouštěla. Je-li traumatizující zážitek spojen s tzv. klíčovou osobou, za kterou pokládáme rodiče a osoby dítěti velmi blízké, zvyšuje se riziko vzniku PSTP.

Posttraumatická stresová reakce může vzniknout v jakémkoli věku, její častější výskyt je pozorován u dětí a mladých lidí.

[24] Srov. Vaníčková, E. *Tělesné tresty dětí definice – popis – následky*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 81-92, ISBN 80-247-0814-0.

Za posttraumatickou stresovou poruchu můžeme označit takové chování, u něhož se první příznaky objevují okolo 4-6 měsíce po odeznění traumatické události.[25]

3.2.1 Diagnostika posttraumatického šoku u dětí

Diagnostická kritéria posttraumatické stresové poruchy dělíme do tří skupin:

● znovuprožívání traumatu – zde dochází k vizualizaci vzpomínek, tzv. flashbackům, kdy se dítěti vnucují představy o traumatické události. Dále se mohou objevit poruchy spánku ve formě neklidného, přerušovaného spánku nebo noční můry. Některé děti vědomě přehrávají trauma do drogových a sexuálních scén.

● vyhýbavé chování – dítě se snaží vyhnout všem situacím, které mu připomínají trauma. Velmi často dochází k výpadku paměti ve vztahu k traumatu. Dítě zcela ztrácí pozitivní emoce a je neschopno prožívat radost. Navenek působí otupěle či naštvaně.

● vegetativní hyperaktivita – sem řadíme poruchy spánku, úlekové reakce, zvýšenou dráždivost apod. V neposlední řadě můžeme na dětech, které prodělaly posttraumatický šok, pozorovat vznik psychosomatických problémů.[26]

3.2.2 Spouštěče posttraumatické stresové poruchy

Za spouštěče posttraumatických stresových poruch u dětí jsou nejčastěji uváděny jakékoli formy násilí. Může se jednat o násilí ve škole tzv. šikana, násilí mezi rodiči a jinými členy rodiny nebo násilí páchané přímo na dětech. Velmi často se jedná právě o násilí v rodinném kruhu a i zde jsou odlišnosti. Za násilí v rodině můžeme považovat nepřiměřené tresty, kruté tělesné týrání, kruté psychické týrání, sexuální zneužívání apod. Tento intrafamiliární model násilí je jedním z nejhorších. Na dítěti pozorujeme sice patrné známky týrání, ale ty nejsou nejhorší. Akutní bolest a modřiny pominou, ale v dítěti přetrvává bolest z ponížení, strach a smutek, které se po čase projeví právě ve formě posttraumatické stresové poruchy.

Jistá forma psychického násilí je spatřována v neposkytnutí pomoci dítěti. Je-li dítě dlouhodobě traumatizováno klíčovými osobami jako jsou rodiče, prarodiče a starší

[25] Srov. Tamtéž, s. 83.

[26] Srov. Vaníčková, E. *Tělesné tresty dětí definice – popis – následky*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 83-84, ISBN 80-247-0814-0.

sourozenci, a v jeho okolí se vyskytují jiné osoby, které atakům pouze přihlížejí, dopouštějí se tak tyto osoby projevu hrubé nedbalosti a neúcty vůči dítěti.

3.2.3 Důsledky posttraumatické stresové poruchy

Důsledků PSTP je mnoho a u každého jedince se mohou a nemusí projevit ve shodné míře či podobě. Velmi záleží na osobnosti traumatizovaného dítěte, na formě a intenzitě traumatu, na délce trvání traumatu, kterému bylo dítě vystaveno atd. Zde uvedu několik příkladů, se kterými se v praxi setkávají odborníci nejčastěji:

- poruchy osobnosti
- velký výskyt vegetativních potíží
- psychické napětí
- pokles frustrační tolerance
- silné zažívání úzkosti a paniky
- snížení adaptace na prostředí
- omezení společenské angažovanosti a sociální izolace
- snížení pracovního výkonu a zvýšená unavitelnost
- ztráta radosti ze života
- poruchy v sexuálním životě
- budoucí problémy s rodičovskou rolí[27]

3.3 Stresory a traumata dětí

V úvodu této kapitoly představím stresory a traumata dětí. Vzhledem k jejich velkému počtu se omezím na jejich výčet a dále se budu podrobněji věnovat jen některým z nich. Popisovaná traumata jsem volila podle stupně četnosti výskytu v dnešních rodinách a podle jejich dopadů na dětské chování.

Za stresory, které vycházejí z životních změn dětí, můžeme označit:

- narození dalšího potomka (sourozence)

[27] Srov. Vaníčková, E. *Tělesné tresty dětí definice – popis – následky*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 84-85, ISBN 80-247-0814-0.

● úmrtí v rodině (intenzivnější při úmrtí klíčové osoby), úmrtí kamaráda, domácího mazlíčka

● rodinná disharmonie (hádky a konflikty)

● rozchod a následný rozvod rodičů

● nový partner rodičů (milenec/ka, manžel/ka, otec/matka)

● nevlastní sourozenci

● změna školy, učitele, bydliště

● alkoholismus a toxikománie v rodině

Traumata, která považujeme za nejčastější stresory dětí:

● školní neúspěchy

● posměch vůči rodičům

● komplex méněcennosti

● šikanování

● zanedbávání dítěte

● domácí násilí

● násilí tělesné, psychické, citové

● sexuální násilí[28]

3.3.1 Rozchod a rozvod rodičů

Separaci rodičů můžeme tedy označit za nejběžnější traumatizující situaci, se kterou se dnešní děti setkávají. Z prováděných výzkumů bylo zjištěno, že u dětí, které prožily rozchod nebo rozvod rodičů, se projevují až třikrát častěji emoční potíže a problémy s chováním než u běžné populace.

Neexistuje věk, kdy by dítě netrpělo rozvratem v rodině. Rozvrat se projevuje občasnými hádkami, které se stupňují až vyústí v otevřený konflikt a jeden z rodičů opustí domov. K takovému rozchodu se obvykle přidá i žádost o rozvod. Dítě je tak dlouhodobě vystaveno

[28] Srov. Vaníčková, E. *Tělesné tresty dětí definice – popis – následky*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 89, ISBN 80-247-0814-0.

stresu jak v rodině tak posléze u opakovaného soudního řízení o určení opatrovnictví, o styku s druhým rodičem, o výživném, o majetek apod. K těmto soudním stáním se přidají i opakované návštěvy soudních znalců, kde je dítě vystavováno frustraci, neboť se má vyjádřit, ke kterému z rodičů cítí větší náklonnost. V důsledku trvalého stresu můžeme na dítěti pozorovat napětí a úzkost, které vedou k celkovému zhoršení zdravotního, psychického i tělesného stavu dítěte.[29]

Jak je uvedeno v předešlém odstavci, k separaci rodičů dochází postupně. Wallerstein a Blakeslee vytvořili škálu, na které je možno znázornit tři fáze odloučení rodičů:

- 1.fáze akutní – postihuje především emoční stránku. Mezi rodiči dochází k častým konfliktům, které se mohou projevovat depresemi nebo až sebevražednými sklony (to obvykle pozorujeme u jednoho z rodičů, ve vzácných případech u obou). Tato fáze je charakteristická svou relativně krátkou dobou působení. V naší zemi je však uměle prodlužována, díky zdlouhavým soudním stáním, kdy se vzájemné obviňování stupňuje a neúměrně dlouho vleče. Někdy tato fáze končí stažením žádosti o rozvod, kdy se rodiče pokusí dát vztah opět dohromady (nejedná se zde vždy o idylický konec, neboť je známo, že většinu žádostí o rozvod podávají ženy, které pak na nátlak svého partnera žádost stahují).
- 2.fáze přechodná – rodiče jsou si plně vědomi rozvodového řízení a nechtějí jej zastavit. Obvykle si jeden nebo oba rodiče hledají nebo již našli nového partnera a začínají si utvářet nové rodinné vztahy. Pro dítě je tato fáze velmi psychicky namáhavá, protože je zmítáno v nejistotě. Přestala pro něj platit stará pravidla, která mu dávala pocit bezpečí, přišlo o jednoho z rodičů, který mu byl oporou. Najednou přestalo platit stávající a nové ještě není utvořeno.
- 3.fáze urovnání – je konečnou fází, kdy se urovnají nově vzniklé vztahy a zároveň opadnou staré.

Separace rodičů sebou nenese pouhé citové odloučení, ale i změnu finanční situace rodiny, změnu školy a domova, změnu v počtu členů rodiny (méně nebo s novým partnerem více) a také se může zhoršit péče o dítě. Toto zhoršení pramení z nedostatku času na dítě kvůli

[29] Srov. Lovasová, L. *Rodinné vztahy.* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 12-13. ISBN 80-86991-66-0.

vyřizování neodbytných záležitostí (ukončení soudních sporů, vyřízení změny bydliště, změny zaměstnání apod.) nebo z nedostatku času, který nyní zabírá nový partner nebo noví sourozenci. Dítě, které pře rozvodem mělo veškerý komfort, je nyní ohroženo zanedbáním ze strany pečovatelského rodiče.

Stejně tak se na dětské psychice podepisuje jiný druh zanedbání a to, když dítě dělá oporu rodiči, který mu zůstal. Takové dítě se snaží rodiči pomáhat, být mu oporou, ale rodičovská zátěž mu nedovoluje se dostatečně věnovat svým dětským povinnostem.

Další poškození dítěte po rozvodu vědci spatřují v situacích, kdy jsou sice rodiče odděleni, ale jejich pře stále trvají. Je prokázáno, že na dětskou psychiku působí škodlivěji dlouhotrvající spory po ukončení manželství než rozvod samotný. Z dítěte se pak stává opět tichý pozorovatel rodičovských konfliktů, přijde si jako mezi dvěma mlýnskými kameny. V rámci přetrvávajícího boje se rodičovské pře mohou obrátit na dítě formou boje o náklonnost. Rodiče se pak předhánějí v kupování si dětské přízně. Opět se nám tu naskýtá pohled na další dětské trauma, dítě neví, zda-li může dary přijmout aniž by tím zranilo city vychovávajícího rodiče.[30]

3.3.1.1 Reakce dětí na rozchod a rozvod rodičů

Reakce dětí na rozchod a rozvod rodičů se různí podle věku, v němž k rozpadu manželství dochází a podle stupně náklonnosti, který k odcházejícímu rodiči pociťuje. Když se podíváme na věkovou kategorii zjistíme, že reakce jsou velmi odlišné:

- Předškolní věk – dítě v tomto věku reaguje na rozchod a rozvod rodičů žádostí o zvýšenou pozornost. Za každou cenu se snaží na sebe upoutat např. vynuceným pláčem, nebo může částečně zapomenout věci, které už umí. Jedná se o jistý druh regrese, kdy se dítě vrací ve svém vývoji do dob, kdy bylo zcela odkázané na pomoc rodičů. Děti zapomene jak správně stolovat, jaké jsou zásady dodržování osobní hygieny apod. Běžné jsou i poruchy spánku a agresivnější chování k rodičům, sourozencům i vrstevníkům.
- Mladší školní věk – pro tento věk je charakteristický nástup do školy. Ten sám o sobě je jistým druhem stresu. Dítě si musí zvykat na novou roli žáka, musí poslouchat nejen rodiče, ale i učitele, zvyká si na nový režim, kde nejsou jen hry, ale i povinnosti. Vstup do školy je tedy velká změna v životě dítěte a přidáme-li

[30] Srov. Elliott, J.; Place, M. *Dítě v nesnázích – prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada Publishing, 2002, s.90-101, ISBN 80-247-0182-0.

k tomu i rozchod a rozvod rodičů, vzniká nám velmi zátěžová situace. Takové dítě prožívá obavy o ztrátu rodiče, bojí se odloučení a v jeho projevu je velký smutek. V jeho věku je těžké pochopit nově vzniklou situaci a tak se tyto děti často snaží dát rodiče zpět dohromady, což se povede jen ve výjimečných případech.

- Období puberty – jedná se o velmi složitý věk sám o sobě a s přidáním traumatu způsobeného rozvodem je dítě velmi přetíženo. Vzhledem k psychickému vývinu je schopno rozvodovou situaci chápat, ale vidí ji pouze černobíle (černobílé vidění světa je v tomto věku zcela normální). Velmi často takové dítě inklinuje k rodiči, kterého vidí jako oběť. Naopak rodič, který za rozchod nebo rozvod může (našel si jinou rodinu, bil členy rodiny, objevil se u něj alkoholismus, toxikománie nebo gamblerství), upadl v nelibost. Dítě soucítí s poškozeným rodičem a striktně odmítá jakoukoli nabídku smíru z druhé rodičovské strany. Taková separace komplikuje období puberty, kdy se dítě musí vyrovnat s emočními bouřemi, které k období puberty patří.
- Období dospívání – jedná se o období, kdy je dítě plně schopno vidět rozchodovou či rozvodovou situaci v pravém světle. Obvykle k ní zaujímá jasné stanovisko, ale existují příklady, kdy se u dítěte spustí agování, deprese a v krajních případech i pokusy o sebevraždu. Tuto situaci obecně zvládají hůře chlapci než dívky. U dívek se projevuje větší nárůst negativních reakcí než u chlapců pouze v případě, že jsou po rozvodu odloučeny od matky.[31]

Matějček se na rozvod rodičů dívá z pohledu dětského psychologa a dělí ho do tří fází. Před rozvodem, při rozvodu a po rozvodu, všechny tyto tři fáze se viditelně odrážejí v dětské psychice. Stručně je zde uvedu:

- Fáze před rozvodem – v této fázi se rodiče dostavují se svými dětmi do poraden a žádají vyšetření z různých důvodů. Obvykle se jedná o zhoršený školní prospěch, výkyvy nálad nebo změny v chování. Že za tím vším stojí rozvod je odkryto za pomoci rozhovoru o rodině, v projektivních testech tematickoapercepčních, v kresbách, v asociačních a expresivních testech jakými jsou „naše rodina“, „začarovaná rodina“, doplňování povídek, scénotest, test Benové-Anthonnyho aj. V této fázi zkoumáme jak možné je udržení rodiny.

[31] Srov. Elliott, J.; Place, M. *Dítě v nesnázích – prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada Publishing, 2002, s.101-102, ISBN 80-247-0182-0.

Tam kde nedochází k větším patologickým jevům a rodiče jsou schopni udržet vztah kvůli dětem se dá rozvod rozmluvit. Ovšem v prostředí hádek, věčných konfliktů, citového chladu a prázdnoty, v prostředí násilí či přímého ohrožení dítěte na zdraví je nutné dítě vytrhnout. Toto vytržení má podmínku, že jsme schopni dítěti poskytnout lepší prostředí. Rozvádějící se rodiče často opomíjejí či podceňují změny, které sebou rozchod a rozvod přináší. Nejčastěji se to týká změn ekonomických a změn v bydlení. Matějček ve svém průzkumu uvádí, že u nás a v jiných vyspělých zemích se matky po rozvodu (předpokládáme, že jim bylo svěřené dítě) ocitnou na horší hospodářské úrovni než byly v manželství. Pokud si tuto skutečnost včas neuvědomí, vystavují sebe i dítě deprivaci ze ztráty životní jistoty. Z dalších průzkumů vyplývá, že mnohé ženy jsou si touto skutečností vědomy a o rozvod žádají až tehdy, je-li rodinná situace neutěšitelná. Za takovou situaci považují patologické chování otce (alkoholismus, domácí násilí, sexuální obtěžování aj.), které je rodině na obtíž a hrozí trvalé poškození dítěte. V takovéto situaci se Matějček přiklání k názoru matek, že je lepší nemít žádný vzor než mít špatný vzor (obdobná situace se vztahuje na asociální matky).[32]

- Fáze při rozvodu – ta je vymezena podáním žádosti o rozvod po konečné soudní řízení. Psychologicky lze toto období vymezit prožíváním životní stresové události, po kterém se začnou objevovat duševní poruchy a obtíže neurotického a psychosomatického rázu. Jak jsem se již dříve zmínila, tato fáze je různě dlouhá vzhledem k délce trvání soudního procesu. Z pohledu dětského poradenského psychologa je zde kladen důraz na anamnézu a následným vyšetřením se zjišťují obtíže, kterými děti trpí. Rodiče mívají tendenci podceňovat dětské vnímání rozvodové situace nebo se mylně domnívají, že děti rozvod prožívají shodným způsobem. To není pravda a děti tedy potřebují klidný, osobní přístup, aby se s nově vznikající situací vypořádaly. Stejně tak se rodiče dopouštějí ještě jedné chyby a to té, že dětem zastírají pravý stav skutečnosti. Nechtějí jim přiznat míru odcizení mezi sebou a rozvod do poslední chvíle tají. Je sice pravda, že nevědomost chrání, ale to platí jen do jisté míry. Matějček uvádí, že otřes, který přichází po odkrytí tajnosti je mnohem závažnější, než by bylo sdělení pravdy na počátku. Dítě jen tak připraveno o čas, který potřebuje pro vyrovnání se s realitou.

[32] Srov. Matějček, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství.* Praha: SPN, 1992, s. 150-155, ISBN 80-04-25236-2.

Po vyřčení skutečného stavu rodičovského soužití stále přetrvávají nejasnosti, které podněcují dětskou fantazii, která je v tomto případě nezdravá a úzkostná. Často se odvíjí z pocitu viny za rozvod rodičů či z pocitu strachu, co přijde po rozvodu. Matějček také zdůrazňuje nutnost neočerňování odcházejícího rodiče, neboť to komplikuje následující fázi.[33]

- Fáze po rozvodu - je nejdelší fází ze všech a můžeme říci, že trvá doživotně. Sleduje se zde vyrovnání dítěte s realitou a jeho návrat do „normálních kolejí". Tato fáze je důležitá tehdy, nedohodnou-li se rodiče před rozvodem a jejich konflikty dále pokračují. Matějček stejně jako Elliott a Place spatřuje největší nebezpečí poškození psychiky dítěte v pokračujících rodičovských konfliktech. Dítě se v předchozích dvou fázích připravovalo na situaci, že rozvod ukončí rodičovské neshody, nastane období klidu a ono nepřijde o lásku ani jednoho z rodičů. Jak ale po rozvodu vidí, tato hypotéza se nenaplnila a ono je opět soustavně traumatizováno. Velmi silně bývá narušeno jeho vědomí vlastní identity, když v jakékoli porozvodové situaci slyší, že jeho separovaný rodič byl zlý, prolhaný, sobec, alkoholik apod. Dítě si uvědomuje, že polovina jeho já pochází od rodiče s jímž žije a druhá od očerňovaného rodiče, který je opustil. Matějček pak ještě dodává, že naše já je nejvíce ovlivněno obrazem, jaký si o svém původu odnášíme, naším časným dětstvím a našich rodičů a to i těch, kteří nás opustili. Fáze po rozvodu pak monitoruje i sžívání se dítěte s novým partnerem rodiče a novými sourozenci a četnost a míru styků s odešlým rodičem.[34]

3.3.1.2 Pomoc při vyrovnávání se s rozchodem a rozvodem rodičů

Prví pomoc, kterou mohou při rozvodové situaci poskytnout dítěti sami rodiče, je jejich vlídný přístup. I když se rodiče rozcházejí, neznamená to, že by na sebe měli házet špínu, očerňovat jeden druhého a brát si dítě jako rukojmí ve svých sporech. Měli by dítě ujistit, že když už spolu nebudou žít v jedné domácnosti, neznamená to, že by nyní měli dítě méně rádi a že se chtějí zbavit odpovědnosti za něj.

[33] Srov. Tamtéž, s. 155-158.

[34] Srov. Matějček, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství.* Praha: SPN, 1992, s. 158-164, ISBN 80-04-25236-2.

Dále by se měli rodiče vyvarovat zbytečnému prodlužování soudního řízení, měli by si předem dohodnout majetkové vyrovnání a opatrovnictví. Neměli by druhého rodiče shazovat a bránit dítěti kontaktu s ním. Rodiče by si neměli dětskou náklonnost kupovat a stejně tak by děti neměly zneužívat rodičovskou pohostinnost.

Další, kdo může dětem pomoci se vyrovnat s rozchodem a rozvodem rodičů, je dospělá osoba žijící mimo rodinu. Ta by měla dítěti vysvětlit co rozvod obnáší a pomoci mu zvládnout stres, pokud se toho nemohou ujmout sami rodiče (za takové osoby pokládáme širší příbuzenstvo, kamarády, učitele, vychovatele ve školních i mimoškolních zařízeních, sousedy apod.). Taková osoba se musí vyvarovat souzení chování rodiče, které je obvykle na začátku rozvodu velmi častým tématem.

Pokud přijme dítě pomoc terapeuta, je dobré se zprvu snažit pouze o navození přátelské atmosféry. Poté by se pomoc podle Wallersteina měla zaměřit na šest úkolů, které jsou třeba aby dítě zvládlo:

- Dítě musí přijmout realitu rozchodu nebo rozvodu rodičů
- Dítě se musí distancovat od konfliktů, které mezi sebou vedou jeho rodiče; musí si nechat znovu nastolit pevný denní řád, který jej stabilizuje
- Dítě se musí vyrovnat se ztrátami, které takový rozchod nebo rozvod doprovázejí
- Dítě se musí zbavit pocitu sebeobviňování
- Dítě musí přijmout rodičovské odloučení jako trvalý fakt
- Dítě by si mělo stanovit reálné cíle pro budou vztah s oběma rodiči a s nově vzniklou rodinou

Dále je dětem nápomocná skupinová terapie, při které děti zjistí, že nejsou jediní, koho rozchod nebo rozvod rodičů potkal. Skupinové sdílení emocí dětem přinese pocit úlevy, že na všechno nejsou samy.

Individuální terapie je též osvědčený způsob jak pomoci dětem se vyrovnat s traumatem z rozvodu. Taková terapie se pak zabývá názory, postoji a pocity dítěte, které se ocitlo v rozvrácené rodině. Tato terapie by se měla věnovat dítěti po delší čas, neboť rozchod a rozvod rodičů bývá spojen s příchodem nového druha/družky a nových sourozenců, popř. se vznikem zcela nové rodiny.[35]

[35] Srov. Elliott, J.; Place, M. *Dítě v nesnázích – prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada Publishing, 2002, s.102, ISBN 80-247-0182-0.

Matějček a Dytrych radí rodičům jak by se měli zachovat ke svým dětem při podání žádosti o rozvod a při jeho průběhu.

Jako prvé radí rodičům: „*Nepodceňujte vnímavost dítěte vůči rozvodu!*“- tato skutečnost je rozebrána výše tak jen doplním, že na základě výsledků psychologického výzkumu bylo potvrzeno, že dětí zpravidla bývají vnímavější vůči okolnostem, které se dějí v rodině a dospělý si tuto skutečnost jen velmi neradi připouštějí.

Druhá rada pro rodiče zní: „*Zachovejte si vědomí rodičovství!*“ – touto radou chápeme, že rodiče by měli zůstat rodiči i po rozvodu. Tím, že se odstěhují ze společného bydlení nezanikají jejich práva ani povinnosti starání se o dítě. Dále by se rodiče neměli nechávat unášet svými emocemi a z dětí by si v žádném případě neměli dělat zpovědníky. Taková role dítěti nepřísluší.

Dalším pravidlem pro rodiče je: „*Zabraňte tomu, aby rozvodový konflikt pokračoval!*“ – rodiče by měli pamatovat, jaký dopad na psychiku jejich dítěte má takových dlouhotrvající konflikt. Pokud jim jde opravdu o blaho dítěte, jak většina rodičů u rozvodu tvrdí, mohou to nyní dokázat. Je pravdou, že v rozvodovém řízení mají všichni zúčastnění rozbouřené emoce, ale po rozvodu by měly opadnout a snažit se dítěti nastolit přátelské i když nové prostředí.

Za čtvrté pravidlo považují: „*Nedopusťte popouzení dítěte proti bývalému partnerovi!*“ – jedná se o častý úkaz, který v porozvodové fázi pozorujeme. Rodiče se snaží rozvodem zpřetrhat všechny vazby, které jej s bývalým partnerem pojily. Chtějí ho vymazat z paměti dítěte. Pokud měl bývalý rodič patologické chování, bývá odpoutání logické, ale pokud byl zcela normální pak je sobecké bránit dítěti ve styku s ním. Takoví rodiče si pak na pomoc berou praktiky pomluv a očerňování. Své dítě uplácejí a popouzejí proti bývalému partnerovi. Dítě se tak se cítí být vychovávajícímu rodiči zavázáno a zcela nekriticky přijímá jeho názor. Postupem času se svému odstěhovanému rodiči odcizí a tím ztratí kus sebe.

Další doporučení úzce souvisí s předešlým pravidlem: „*Zachovejte pozitivní obraz toho druhého!*“ – přesto, že manželství skončilo rozvodem, pro dítě to neznamená, že končí i láska bývalého rodiče. Každý v životě dělá dobré i špatné věci, ale rodiče při rozvodu jsou nahněvaní a mají tendence vidět jen to špatné. Dítě se pak cítí zmatené a neví jaký postoj má k rozvedenému rodiči zaujmout. Je tedy dobré, i po rozvodu podporovat pozitivní vztah mezi dítětem a bývalým partnerem.

Následující doporučení je z části obsažené ve čtvrté tezi: „*Zabraňte kupování a podplácení dítěte!*“ – tato rada slouží jako návod k chování především odešlým rodičům. Ti mívají větší tendence nahrazovat dítěti svoji nepřítomnost kupováním nákladných dárků. Dary ale nejsou

všechno, děti umějí s rodiči manipulovat a i dobře míněný čin se po čase může stát klišé, které nezaručí dětskou lásku. A navíc, časté a drahé dary mohou ublížit rodiči-opatrovníku.

Šestá rada rodičům zní: *„Zařiďte styk s druhým partnerem co nejlépe!“* – tato rada je velmi přínosná, ale z praxe víme, že v naší společnosti se příliš neuplatňuje. Jak již bylo řečeno, rodiče chtějí ukončit jakýkoli styk dítěte s rodičem a mnohdy tak porušují i soudem stanovené návštěvní termíny. Takové chování dítě velmi poškozuje. Rodiče by si měli uvědomit, že jde především o dítě a i když oni spolu nežijí, neměl by vztah dítěte k nim pociťovat žádné změny. Dítě by mělo vídat oba rodiče jak jen je to třeba. Za vhodnější formu se zde považuje soužití s rodičem v delším časovém intervalu (týden o Vánocích, měsíc letních prázdnin apod.) než každý týden dvě hodiny.

Předposlední rada se týká nově vznikající nebo už vzniklé rodiny: *„S náhradním otcem a náhradní matkou opatrně!“* - je vědecky prokázáno, že děti i po šesti letech od rozvodu hodnotí pozitivněji svého biologického rodiče než rodiče nově příchozího do rodiny. Záleží zde samozřejmě na věku dítěte, kdy platí, že čím menší dítě, tím lépe přijímá nového rodiče. Je proto velmi dobré dopřát dítěti dostatek času, aby si ujasnilo a vytvořilo nové vlastní pozitivní vztahy k příchozímu rodiči. Blíže se tomuto tématu budu věnovat v subkapitole o nevlastních rodičích.

Poslední radou pro rodiče jak pomoci dítěti se vyrovnat s rozvodem je: *„Dítěti nic nezatajovat, ale také nevnucovat!“* – o této tezi jsem se již zmínila, tak již jen velmi stručně. Je dobré dítě zavčas informovat, neboť absolutní neinformovanost ho nechrání. Následky pozdější pravdy bývají horší než pravda samá. Když necháváme dítě dlouho v nejistotě zapracuje jeho fantazie a ta bývá v tomto případě na škodu. Na druhou stranu tato teze nenavádí k tomu, abychom dítě zahltili informacemi. Nejlepší je zlatá střední cesta, tedy informovat dítě umírněně jeho věku a nabyté informace s ním rozebrat.[36]

3.3.2 Nový rodič, sourozenci a rodina

Předešlá subkapitola se věnovala rozchodu a rozvodu rodičů a jeho vlivu na dítě. Na tuto traumatizující situaci obvykle navazuje příchod nové/ho partnera/ky, který se později stane novým rodičem. S jeho příchodem se mění nově vzniklé uspořádání po odchodu jednoho biologického rodiče. Já zde představím tuto traumatizující situaci z pohledu nově příchozího matčina partnera, protože to je nejčastější porozvodový model v naší společnosti. V opačném

[36] Srov. Matějček, Z.; Dytrych Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a psychiatrické centrum Praha v nakladatelství Galén, 1994, s. 133-153, ISBN 80-85824-06-X.

případě, teda že si otec, kterému byly svěřeny do péče děti, přivede domů novou partnerku, by byl model velmi obdobný.

Nejvíce se otázkou příchodu nového partnera do rodiny zabýval Z. Matějček s Z. Dytrychem, samozřejmě z pohledu dětské psychiatrie, neboť na nového partnera se děti dívají jako na skrytý druh traumatu.

V praxi se pak s takto zátěžovou situací setkáváme ve dvou formách. První forma je otevřená a jedná se zde o viditelné konflikty, které má dítě s novým partnerem. Za tímto účelem je dítě v doprovodu s matkou přiváděno do poradny. Nový partner obvykle do poradny nepřichází, protože problém nepociťuje tak jako dítě. A druhý případ bývá skrytý, kdy je dítě přivedeno s jiným problémem, např. špatný školní prospěch, provokativní chování vůči novému partnerovi, odmlouvání matce, závažné poruchy chování, únik do nemoci, celková apatie, a až později vyjde najevo, že za těmito problémy se skrývá trauma z nového partnera. Nezřídka kdy je traumatizující situace dítětem pociťována za tak těžkou, že se začnou projevovat nejrůznější neurotické a psychosomatické obtíže.

Z provedeného průzkumu bohnické pracovní skupiny pod vedením doc. Dytrycha, Dr. Prokopce a Dr. Schillera, která zkoumala psychický stav dětí po rozvodu rodičů, vyplývá, že matky mají sklon vidět vztah mezi dětmi a novým partnerem v lepším světle (jako hlubší, kladnější, vyrovnanější) než v jakém doopravdy je.

Dále tato studie odhalila skutečnost, že malé děti přijímají nové partery lépe než starší a zároveň lépe hodnotí vztah dívky než chlapci. U chlapců se po delším samostatném soužití s matkou vytváří velmi pevné pouto, které je příchodem nového partnera nabouráno a chlapci se přirozeně tomuto vetřelci brání.

Studie došla i relativně nového poznatku, že nejvíce problémů s přijetím nového rodiče mají děti ve středním školním věku (od 8-13 let). Jedná se o předpubertální věk, kdy dítě ztratilo přirozenou dětskou spontaneitu, ale ještě nedosáhlo rozumové úrovně staršího školního věku nebo mladistvých.

Stejně jako na nového matčina partnera pohlížejí děti i na nové sourozence. Jejich vztah k nim je ovlivněn jejich současným věkem stejně jako věkem jejich nových sourozenců. Obecně platí, že čím menší věkový rozdíl mezi nevlastními sourozenci je, tím lépe se skamarádí. Neméně důležitou roli hraje pohlaví, kdy děti shodného pohlaví k sobě mají blíž.[37]

[37] Srov. Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s.50-75, ISBN 80-85282-83-6.

3.3.2.1 Činitelé ovlivňující přijetí nového rodiče

Okamžité nepřijetí nového rodiče je zcela běžné. Můžeme v tom spatřovat jakýsi obranný mechanismus, neboť do příchodu nového člena měla rodina svůj rytmus a ten je nyní nabourán.

Nový partner by tak měl nejprve poznat rodinný systém, do kterého vstupuje. Neměl by hned očekávat vřelé přijetí, ale spíš ambivalentní postoj. Kdy samy děti se v nově vzniklé situaci neorientují a zažívají různé klady a zápory. Často se v praxi setkáváme s tzv. testováním nového partnera matky. Toto testování probíhá dětskými metodami, kdy vítězí provokace. Dítě si zkouší kam až může zajít, jak velkou autoritou pro něj nový matčin partner bude. Jedinou radou pro nového rodiče je přistoupit na hru dítěte, neurážet se, nenapadat dítě, ale dát mu najevo, že mu nehrozí žádné nebezpečí, ale naopak je mu nabízena jistota.

Heslovitě zde uvedu několik činitelů, kteří se na přijetí podílejí:

- Pohlaví a věk dítěte
- Spokojenost matky v nové partnerském vztahu
- Osobnost matky a její předchozí vztah s dítětem
- Osobnost nového rodiče a jeho vztah k matčiným dětem
- Doba od rozvodu do příchodu nového partnera
- Existence, osobnost a vztah s vlastním otcem
- Postoje vlastního otce k novému vztahu matky
- Druh vztahu mezi matkou a novým partnerem (milenec, druh, manžel)

Na závěr této subkapitoly ještě několik rad pro nové rodiče opět podle Matějčka a Dytrycha: Nový partner by měl dětem dopřát dostatek času. Neměl by se dětem vnucovat či jinak podbízet. Neměl by zdůrazňovat svoje pozitivní vlastnosti na úkor vlastního otce. Matka by si měla zvážit jak budou děti jejího nového partnera oslovovat (z oslovování pramení i postoj př.oslovení „křestním jménem“ je dětmi brán jako kamarád, „pan“ značí vlažný vztah, „strejda“ je dobrák, „tatínek“ je alespoň na počátku krajně nevhodné).[38]

[38] Srov. Matějček Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství.* Praha:SPN, 1992, s 167-170, ISBN 80-04-25236-2.

3.3.3 Týrání a zneužívání dítěte

Zhruba do 60.let 20.století se tradovalo, že ublížit dítěti je proti lidské přirozenosti a dopustit se ho může jen úchylný člověk. Zlom nastal, když lékaři definovali syndrom CAN – týrané a zneužívané dítě. K takovému kroku je přimělo zjišťování příčin nejrůznějších zdravotních poškození dítěte. Za původce mnohých z nich byli odhaleni rodiče. U nás se touto problematikou zabýval prof. MUDr. J. Dunovský.

Ten publikoval společně s Dytrychem a Matějčkem v roce 1996 knihu Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Podle této publikace uvádím výčet forem a projevů syndromu CAN:

„Formy	*aktivní projev (jednání rodičů)*	*pasivní projev (následky u dětí)*
Tělesné týrání	*bití, dušení, trávení*	*pohmožděniny, tržné rány, zlomeniny, krvácení, smrt*
Zneužívání a zanedbávání		*celkové neprospívání, hlad, nedostatky v bydlení, ošacení, ve zdravé péči a výchově*
Duševní a citové týrání	*nadávky, ponižování, strašení, trest, šikana*	*nedostatek podnětů, zanedbanost duševní a citová*
Sexuální zneužívání	*sexuální hry, pohlavní zneužití, exhibice, foto video, osahávání erotogenních zón, manipulace, audiopornografie zahrnutí dětí do sexuálních aktivit dospělých, znásilnění, incest*	

Zvláštní formy: *Münchhausenův SY v zastoupení*

systémové týrání a zneužívání,

organizované týrání a zneužívání,

rituální týrání a zneužívání“[39]

3.3.3.1 Syndrom CAN

Syndrom CAN získal svůj název z anglického termínu Child Abuse And Neglect. Dunovský a jeho pracovní skupina pak definovali syndrom CAN jako *„jakoukoli nenáhodnou, preventabilní, vědomou či nevědomou aktivitu či neaktivitu, jíž se vůči dítěti dopouští rodič, vychovatel nebo jiná osoba a jež je v dané společnosti nepřijatelná nebo odmítaná a poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt – za týrání dítěte se považuje i jeho pohlavní zneužívání.“*[40]

Jak se tedy posuzuje týrání? Nejde zde o posuzování vhodného pedagogického zásahu ani hledání motivu, ale odborníci posuzují vztah rodiče-tyrana a dítěte-oběti. Původně se syndrom CAN zabýval pouze fyzickým týráním a později byl rozšířen na zanedbávání a pohlavní zneužívání dětí. Pro toto zařazení byl shodný ukazatel těchto tří společenských jevů, a to ubližování dítěti, dítě trpí fyzicky či psychicky a je ohrožen jeho další vývoj.

Syndrom CAN je velmi závažným společenským jevem, který se dostává do podvědomí lidí a díky ohlašovací povinnosti, která je ukládána zdravotním pracovníkům, dále pracovníkům sociální služby, pracovníkům ve školství a případně i laické veřejnosti, můžeme očekávat stav zlepšení.

Další slibný krok na cestě k včasnému odhalení syndromu CAN přispěje i vybudování propojenější sítě krizových center pro pomoc postiženým dětem a rozšíření poradenských a terapeutických pracovišť.[41]

---

[39] Hintnaus, L. *Člověk a rodina: Smysl a funkce rodiny (Anatomie, fysiologie a patologie lidské rodiny).* České Budějovice: JU-ZSF, 1998, s. 59, ISBN 80-7040-315-2.

[40] Matějček, Z.; Dytrych, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a psychiatrické centrum Praha v nakladatelství Galén, 1994, s. 12, ISBN 80-85824-06-X.

[41] Srov. Matějček, Z.; Dytrych, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a psychiatrické centrum Praha v nakladatelství Galén, 1994, s. 13-14, ISBN 80-85824-06-X.

3.3.3.2 Prevence syndromu CAN

Preventivní péči můžeme rozdělit do tří sfér na primární (jejím úkolem je zabránit ubližování dětem), sekundární (z části se kryje s opatřením terapeutickým a pomocným) a terciární (pokrývá veškerá následná opatření). Za nejdůležitější je považována sféra primární, neboť ta má vést k tomu, aby syndrom CAN vůbec nevznikl. Samotná primární prevence zahrnuje široké pole působnosti a tak ji dělíme na tři vrstvy:

- První vrstva – osvěta veřejnosti a opatření ve prospěch rodin s dětmi – jedná se o cílevědomé působení na širokou veřejnost tak, aby byla vytvářena příznivá atmosféra dětem. Mají se vyzdvihnout dětské hodnoty a hodnoty dobře fungující rodiny. Velkou úlohu na sebe přebírají média, především pak televize a internet, dále škola, instituce a organizace, které se zabývají rodinou, organizace mládeže a církve. Dále sem spadají všechny zákony a vyhlášky a směrnice, které se dotýkají rodiny a poměrů v ní. Přínosem je též nový Zákon o rodině.
- Druhá vrstva – specifická osvěta a informovanost budoucích klíčových vychovatelů – sem zahrnujeme osvětu rodičů v oblasti správné výživy, péče o dítě, poučení o výchově. Zaměřena je zejména na budoucí rodiče z řad mládeže, kde jsou informováni o prevenci nechtěného těhotenství, propagaci antikoncepce, soužití matek s dítětem po porodu tzv. roaming-in apod. Prevence na této úrovni se týká všechno, co zabraňuje nechtěnému početí a tím vzniku rizikových skupin obyvatel a rizikových situací, ve kterých se syndrom CAN častěji vyskytuje. Je důležité předcházet nechtěnému těhotenství, rozvratům v rodinách, patologickému chování rodičů jako je alkoholismus a toxikománie, a v neposlední řadě je důležité zabraňovat deprivaci a subdeprivaci dětí.
- Třetí vrstva – rizikové skupiny obyvatelstva a rizikové životní situace z pohledu syndromu CAN – bylo prokázáno, že někteří lidé mají větší sklon k fyzickým atakům vůči dětem, k pohlavnímu zneužívání a zanedbávání dětí. A dále bylo prokázáno, že děti z takových rodin se snadněji stávají oběťmi syndromu CAN.Velkou roli zde hraje prostředí, ze kterého dítě pochází. Jedná se o podmínky sociokulturní, historické, ekonomické a další podmínky, které se vážou k dané společnosti. [42]

[42] Srov. Matějček, Z.; Dytrych, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a psychiatrické centrum Praha v nakladatelství Galén, 1994, s. 14-16, ISBN 80-85824-06-X.

3.3.3.3 Rizikové skupiny potencionálních tyranů, děti se syndromem CAN a rizikové situace

Přesto, že se u nás ještě neprováděly žádné studie rizikových dospělých lidí, kteří by se mohli stát tyrany dětí, je možné tuto situaci odvodit ze zahraničních modelů.

Riziková skupina ohrožující děti:

- Lidé s anomálním vývojem osobnosti, s agresivními povahovými rysy, impulsivní, trpící neurotickými obtížemi
- Lidé trpící závislostí a alkoholu nebo drogách
- Mladiství, nezralí a nevyspělí rodiče
- Lidé s velmi odlišným životním stylem – příslušníci náboženských sekt, stoupenci zvláštních rituálů
- Lidé žijící dlouhodobě ve stresu – ponížení, neúspěšní, nezaměstnaní
- Lidé s některými formami psychického onemocnění – deprese
- Lidé mentálně retardovaní (nedostatečně vyspělí pro výchovu dětí)
- Lidé s deprivační nebo subdeprivační historií (geneticky přenosné)
- Lidé psychicky vytížení mimo rodinný kruh
- Sexuální devianti
- Lidé se sexuální hyperaktivitou
- Lidé s oslabenou sebekontrolou (starší a dementní muži)

Rizikové děti se syndromem CAN:

Celkově to jsou děti, které svým chováním nejsou pro okolí dostatečně srozumitelné, není lehké je vychovávat – těžko se dají usměrnit a své vychovatele často unavují, dráždí a provokují:

- Děti s LMD/ ADHD – neklidné, nesoustředěné, s výkyvy nálad, impulsivní
- Děti z jiných příčin nadměrně dráždivé, zlostné, trucovité, plačtivé, úzkostné (příčina bývá ve špatném zdravotním stavu, podvýživě, v psychické či organické zátěži)

- Děti s různým stupněm mentální retardace (připomínají rodičům zklamání, vyvolávají agresivní chování a snížený zájem o péči o ně)
- Děti s lehce sníženými intelektovými schopnostmi (děti se specifickými poruchami učení, neobratné, nezapadající do běžných norem)
- Děti neaktivní, utlumené, s omezenou schopností sociální odezvy
- Děti – holčičky výrazných ženských tvarů, mazlivé až koketní

Rizikové situace:

- Akutní stres dospělého vychovatele
- Rodinné konflikty
- Rozvodové spory
- Zhrzené lásky (manželské i milenecké)
- Užívání alkoholu (především v akutní fázi intoxikace)
- Ekonomické poměry rodiny (hmotná bída, nezaměstnanost, sociální nejistota)
- Pocit vlastní neúspěšnosti
- Sociální izolovanost
- Fyzická a psychická vyčerpanost v důsledku nemocí (chronickým především)[43]

3.3.3.4 Cyklus přenosů násilí

Je-li dítě dlouhodobě vystaveno násilí, dochází pak u něj k transgeneračnímu přenosu. Jedná se o jakýsi řetězec domácího násilí a impresi sociálních vzorců jednání.

Samotný transgenerační přenos je dobře patrný na rolích, které jedinci zaujímají. Zprvu je dítě ten slabý partner a přijímá násilí z rukou silnějšího jedince tedy dospělého. Ten zaujímá silnější roli, je tedy dominantní. Během let se dítě vyvíjí a role se postupně obracejí. Dítě se stává dospělým, tedy silnějším jedincem a jeho rodič je v roli seniora. Většina seniorů má slabší sílu než dospělé děti a tak se podvoluje násilí. Dospělé děti ovšem neuplatňují svoji

[43] Srov. Matějček, Z.; Dytrych, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a psychiatrické centrum Praha v nakladatelství Galén, 1994, s. 16-18, ISBN 80-85824-06-X.

dominantní pozici pouze vůči slabším rodičů, ale i vůči svým logicky slabším dětem. Tím se cyklus násilí uzavírá.

Řetězec domácího násilí se tak představuje jako zneužívání mocenské síly dominantního jedince vůči osobám slabším a v podřízeném postavení. Pro představu dominantní otec si může vylévat vztek jak na matce, tak na starším dítěti. Starší je v dominantním postavení oproti mladšímu a tak na něj zaútočí. Nejmladší si pak svůj vztek může vybít na spolužácích, zvířatech nebo předmětech. Tím se nám cyklus opět uzavře.

Z tohoto bludného kruhu existuje pouze jedno východisko a to postavení se dominantní osobě. To je děje jen ve výjimečných případech a obvykle formou odchodu z domu a vyhledání pomoci v některém z terapeutických center. Ve většině případů podřízení jedinci setrvávají v traumatizující situaci, ze které je často pouze jedno východisko a to smrt.[44]

3.3.3.5 Tělesné týrání dětí

Tělesnému týrání byly vystavovány děti odnepaměti, neboť byly považovány za majetek svých rodičů, kteří s nimi nakládali dle svého uvážení. Do ohniska zájmu odborné veřejnosti a následně i široké laické veřejnosti se problematika špatného zacházení s dětmi dostala až díky pediatru C.H.Kempehovi, který popsal příznaky dnešního syndromu CAN, dříve byl znám pod názvem syndrom bitého dítěte (battered child syndrom). Od té doby bylo uzákoněno povinné ohlašování podezřelých případů. V naší zemi se toto uzákonění objevilo až v roce 1994.[45]

Definice Zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 o tělesném týrání. *„Tělesné týrání je tělesné ubližování dítěti anebo jeho nezabránění, případně nezabránění utrpení dítěte včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.“*[46]

Za záměrné ubližování dětem ve formě tělesných trestů můžeme označit – bití rukou, vařečkou, gumovou hadicí, šňůrou od elektrospotřebičů. Dále sem patří kopání, pálení cigaretou, zapalovačem nebo zápalkou, opaření vařící vodou, kousání, řezání, kroucení a svazování končetin a trhání vlasů.

---

[44] Srov. Vaníčková, E. *Tělesné tresty dětí definice – popis – následky*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 82, ISBN 80-247-0814-0.

[45] Srov. Pöthe, P. *Dítě v ohrožení.* Praha: G plus G, 1996, s. 27, ISBN 80-901896.

[46] tamtéž

Tělesné týrání začíná tam, kde se výchova míjí účinkem. Rodič volí tělesný trest tam, kde nechce, aby dítě činilo něco nepatřičného. Domnívá se, že si dítě spojí pocit bolesti s představou nežádoucího chování a propříště se mu vyvaruje. Ovšem pokud dítě takto nezareaguje má rodič dvě možnosti, přejde na jinou formu trestu nebo začne tělesný trest stupňovat. Tím se z prostředku výchovy stává cíl a z trestu týrání.

Obětí tělesného týrání se pak může stát dítě i v situaci, kdy rodič trestem ventiluje svoje psychické napětí. Rodiče, kteří se vyskytují v zátěžové situaci, se nedokáží ovládnout a tělesný trest vykonaný na dítěti je jim ventilem. Stává se z něj obětní beránek, který slouží k vybití negativních emocí. Takový svět týraného dítěte si můžeme představit jako nekonečný pocit psychického a tělesného ohrožení. Svět je plný bolesti.

Na možnost týrání dítěte nás mohou upozornit různé skutečnosti jako bolestivý pláč, zlostné výkřiky, otrhané a špinavé ošacení, časté modřiny na místech, kde se dítě běžně nezraní samo, vyplašené reakce a nejistota. Jak jsem psala v subkapitole o syndromu CAN, je nezbytné na tyto skutečnosti poukázat, abychom předešli dalšímu poškozování dítěte a zároveň se nestali mlčenlivými spolupachateli.[47]

3.3.3.6 Psychické týrání dětí

Psychické týrání není na první pohled tak zřetelné jako tělesné týrání, ale jeho následky jsou mnohem závažnější. Bolest na duši nemůžeme ničím změřit.

Psychické týrání vzniká jako výsledek nevšímání si dítěte. Jeho přezíráním, opovrhováním, výsměchem, zastrašováním nebo ponižováním působí rodiče nevratnou zkázu v dětské psychice. Bolest přetrvává dlouhá léta po ukončení přímého psychického týrání.

Na dítěti se pak toto týrání podepisuje ve formě trvalého pocitu méněcennosti, nedostatečnosti, dítě trpí nedostatkem sebedůvěry a nemůže si vážit vlastního já. Svoje stavy úzkosti pak ventiluje před okolím nevhodným agresivním napadáním, především slabších vrstevníků a nezřídka kdy se psychicky týrané dítě stává agresorem šikany.

K psychickému týrání dochází velmi často v důsledku rozvodových sporů, kdy vychovávající rodič brání dítěti v kontaktu s rodičem, který je opustil. Mnohé studie pak dokázaly, že častou příčinnou poruch chování či agresivity u dospívajících chlapců zapříčiňuje nepřítomnost otcovské postavy a role v rodině.[48]

[47] Srov. Pöthe, P. *Dítě v ohrožení.* Praha: G plus G, 1996, s. 27-32, ISBN 80-901896.
[48] Srov. Tamtéž, s. 33-35.

3.3.3.7 Pohlavní zneužívání dětí

Pohlavní zneužívání je opředeno řadou legend, které přetrvávají i v dnešní době. Jedná se o velmi choulostivé téma, které je stále tabuizováno. Přitom právě neinformovanost a nechutenství mluvit o této formě týrání přispívají k jeho neodhalení. Tady uvádím několik legend až bludů, které se stále šíří:

- Pohlavní zneužívání je ojedinělý jev.
- Pohlavní zneužívání dítěte je charakterizováno pouze jako pohlavní styk dospělého s dítětem.
- Pohlavního zneužívání se dopouštějí jen nemocní jedinci.
- Děti pohlavní zneužívání nijak nepoškozuje.
- Pohlavní vztah mezi dítětem a dospělým je pouze u primitivních národů a u nižších sociálních vrstev.

Zdravotní komise Rady Evropy definuje pohlavní zneužití dítěte jako *„nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba.“(1992)*[49]

Medicína dělí pohlavní zneužívání na bezdotykové (setkání s exhibicionistou, účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k jakémukoli kontaktu, produkce pornografických materiálů) a dotykové (pohlavní kontakt, laskání pohlavních orgánů a prsou, pohlavní styk, orální a anální pohlavní styk).

Ve většině případů je pachatel pohlavního zneužívání dítětem dobře znám. Pachatel nejprve překoná vnitřní zábrany, aby vyhověl své touze. Obvykle se tak děje za pomoci alkoholu nebo drog. A poté i vnější, jakou je např. nedostupnost dítěte. Proto se velmi často setkáváme s pachateli pohlavního zneužívání z řad učitelů, vychovatelů, vedoucích táborů apod.

Každý případ pohlavního zneužívání je pro dítě velmi bolestivou zkušeností, která zanechává hluboké následky. Dítě pociťuje hněv, zradu ze strany rodičů, špinavost, vinu, úzkost a bezmoc. Svoji roli zde hraje věk síla osobnosti oběti. Následky se pak projevují

[49] Pöthe, P. *Dítě v ohrožení.* Praha: G plus G, 1996, s. 39, ISBN 80-901896.

v neschopnosti navázání trvalého partnerského vztahu, uzavřením se jedince před společností nebo naopak vyzývavým či promiskuitním chováním.

Pomoc obětem pohlavního zneužívání je dlouhodobý proces. Základem je věřit dítěti jeho zážitky, navodit u něj pocit důvěry a vyslechnout ho. V žádném případě dítě neviníme ze vzniklé situace. Měli bychom mu zajistit odpornou péči terapeutů a dopřát mu čas, aby se mohlo s následky vyrovnat.[50]

3.3.4 Alkoholismus rodičů

Soužití v rodině, kde je jeden nebo oba rodiče závislí na alkoholu je velmi těžké. Alkohol v rodině působí mnoha negativními jevy. Rodič pod vlivem alkoholu je neschopen normální komunikace, při akutní situaci není schopen logicky a včas reagovat a může tak ohrozit sebe a ostatní členy na životě.

Na nárůstu užívání alkoholu popřípadě drog mají podle Světové zdravotnické organizace velký podíl ekonomické změny, kterými dnešní moderní rodiny procházejí. Objevuje se velké procento nezaměstnaných, není jasná budoucnost, často dochází k rozpadům manželství a právě v těchto zátěžových situacích sahají rodiče po alkoholu, lécích na uklidnění a drogách. V naší zemi je tímto rizikovým faktorem především vzrůstající nezaměstnanost.

Rodič, který sáhne po alkoholu, se snaží svůj problém před světem tajit. Tím se dostává do spleti lží a ještě později nemá na alkohol peníze, tak začne vzniklou situaci řešit okrádáním vlastní rodiny. Pitím se dostává stále hlouběji do propasti a často je jediným řešení rozvod. Podle statistických údajů ženy setrvávají vedle svých závislých mužů desetkrát častěji než muži se svými závislými ženami. Z toho plyne, že závislost jednoho z rodičů nemusí vždy negativně působit na fungování rodiny. Pokud je druhý rodič dostatečně silný (v našem případě se jedná většinou o ženy), dokáže udržet rodinu pohromadě, zajistit dostatečný přísun financí a vychovávat děti.[51]

Alkoholismus jednoho nebo více rodičů na sebe váže řadu dalších problémů. Takový rodič se může ve střízlivém stavu cítit provinile a méněcenně, že se nedokáže alkoholovému démonu postavit, a tento pocit méněcennosti u něj může vyvolat agresivní chování. Ve většině případů se toto děje pod vlivem, kdy rodič ztrácí kontrolu nad svých chováním. Pak je jen velmi blízko k výše zmiňovaným týráním. Rodič si ventiluje svůj nezdar na druhém rodiči

[50] Srov. Tamtéž, s. 38-57.

[51] Srov. Lovasová, L. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 14-15, ISBN 80-86991-66-0.

nebo na dětech. V rodině tak dochází ke konfliktům, slovním atakům, které vyústí v otevřenou agresi. Ta se projevuje ve formě tělesného i psychického týrání a v některých případech i ve formě pohlavního zneužívání. Dalším problémem je zanedbávání dítěte, kdy rodič utratí všechny peníze za alkohol popř. drogy a dětem se tak nedostává plnohodnotné stravy, jsou na nich viditelné známky zanedbání v podvýživě, v ošacení, v neplnění školních povinností apod. Jako poslední negativní příklad uvedu, že závislí rodiče jsou špatným příkladem svým dětem a nemohou jim zajistit odpovídající péči a vývoj.[52]

V této kapitole jsem představila některé traumatizující situace, které se vyskytují v rodinném prostředí. Dále zde byly popsány mnohé psychické dopady jednotlivých traumat. Následující teoretická kapitola je věnována poruchám chování u dětí a to takovým poruchám, které pramení z negativního rodinného prostředí.

4 PORUCHY CHOVÁNÍ U DĚTÍ

Za poruchy chování je obvykle považováno takové jednání dětí, které by u mladistvých a dospělých bylo hodnoceno jako přestoupení zákona a pachatelé by byli potrestáni. Vzhledem k tomu, že děti nejsou trestně odpovědné, je porucha chování charakterizovaná jinak než přestupek nebo porušení zákona.

Pojmenování poruch chování není jednoduché tak zde uvádím dvě odlišné definice:

> Emarson (1995) definoval problémové chování takto *„Jedná se o kulturně abnormální chování takového stupně, frekvence a trvání, že bude pravděpodobně ohrožena fyzická bezpečnost daného člověka nebo jiných lidí, nebo se jedná o chování, v jehož důsledku pravděpodobně dojde k výraznému omezení nebo zakázání přístupu k běžnému společenskému vybavení.“*[53]

> Mezinárodní statistická kvalifikace chorob (MKCH – 10) definuje poruchy chování takto: *„Poruchy správania jako opakované porušovanie mravných noriem a veku neprimeraných socialnych očakávaní. Poruchy správania je možné charakterizovať ako odchylku v oblasti socializácie, kedy jedinec nie je schopný respektovat normy správania*

[52] Srov. Možný, I. Sociologie rodiny. Praha: Slon, 1999, s.171-188, ISBN 80-85850-75-3.
[53] Kol.autorů. *Práce s klientem s rizikovým chováním*. Praha: MPSV, 2005, s.17, ISBN není.

na úrovni zodpovedajúcej jeho veku, eventuálne na úrovni dvojích rozumových schopností.“ [54]

V poruchách chování spatřujeme něco víc než obyčejnou dětskou nezbednost či ničení majetku, opakované lhaní nebo neposlušnost. Pokud se poruchy chování vyskytují déle jak šest měsíců, je dobré navštívit odborníka a nechat dítěti stanovit diagnózu.[55]

4.1 Charakteristika poruch chování

Můžeme říci, že jakékoli chování dětí, které vykazuje níže uvedené znaky, je poruchové chování:

- Chování nerespektuje sociální normy platné pro danou společnost (toto neplatí pouze v případě, že jedinec není schopen pochopit význam hodnot a norem).
- Poruchy chování je projevují neschopností udržet si přijatelné sociální vztahy (není dostatečná míra empatie, není pociťována vina, svědomí není dostatečně rozvinuto).
- Poruchy chování jsou často spojeny s nepříznivým sociálním prostředím (neuspokojivé vztahy v rodině, selhávání ve školních činnostech, častější u chlapců).

Světová zdravotnická organizace WHO rozdělila poruchy chování do třech forem:

- Pasivní forma – únikové chování, záškoláctví, vyhýbání se povinnostem, sebevražedné chování
- Agresivní forma – delikvence, násilí, terorizmus
- Přijatelná forma – projevy nestability, výkyvy v práci a v sociálním životě

M. Vágnerová klade důraz na multifaktornost rizikových faktorů. K osobním psychologickým dispozicím řadí:

- Genetickou dispozici na úrovni temperamentu (rizikový faktor – impulsivnost, agresivní reagování – obvykle má tuto dispozici jeden z rodičů).

[54] Harineková, M.; Stempelová, J. *Poruchy psychického vývinu u detí a dospievajúcich*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavské univerzity, 2003, s. 100, ISBN 80-89074-74-X.

[55] Srov. Jedlička, R.; Klíma, P.; Koťa, J. *Děti a mládež v obtížně vychovatelných životních situacích*. Praha: Tiskárny MV, 2004, s.321-325, ISBN 80-7312-038-0.

- Poškození nebo porucha CNS (agresivní výbuchy v důsledku nedostačujícího sebeovládání, afektivní labilita a impulsivita).
- Úroveň inteligence (děti s poruchou chování mívají sníženou inteligenci, existují i výjimky s nadprůměrně vysokým IQ).[56]

4.2 Sociální vlivy

Sociální vlivy, které mají dopad na vznik poruch chování se vyskytují především v rodinném prostředí. Patří mezi ně:

- Anomálie rodičovské osobnosti (pro ní nejsou schopni plnit rodičovskou úlohu).
- Neúplná rodina (představuje zvýšené riziko)
- Subdeprivace dítěte (rodina neposkytuje dostatečný pocit jistoty, nepředává dítěti hodnoty a normy, nedává mu možnost seberealizace v budoucnosti)
- Určité subkultury a sociální skupiny (tolerance poruchového jednání)
- Životní prostředí (sekundárně ovlivňuje životní styl – př. anonymní sídliště)[57]

4.3 Vlastní poruchy chování

Za poruchy chování považujeme agresi a násilí, ničení majetku, sebepoškozování a sebevraždy, verbální napadání, výhrůžky, lhaní, šikanu, krádeže, zneužívání omamných a návykových látek, útěky, toulání, záškoláctví, party, gamblerství aj. Já zde představím jen některé. Při posuzování poruch chování je třeba přihlédnout k těmto aspektům:

- Samotnému poruchovému chování – intenzita, četnost výskytu, závažnost, nepřiměřenost k věku a okolnostem.
- K osobnosti dítěte – věk, úroveň vývoje, aktuální tělesný a duševní stav, motivace chování.
- Výchovné prostředí dítěte – rodiče jako vzor, jejich zájem o dítě, životní styl.[58]

---

[56] Srov.Harineková, M.; Stempelová, J. *Poruchy psychického vývinu u detí a dospievajúcich*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavské univerzity, 2003, s. 101-102, ISBN 80-89074-74-X.

[57] Srov. Harineková, M.; Stempelová, J. *Poruchy psychického vývinu u detí a dospievajúcich*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavské univerzity, 2003, s. 102-103, ISBN 80-89074-74-X.

[58] Srov. Tamtéž, s.103.

4.3.1 Lhaní

Lhaní považujeme za nejmírnější formu poruchy chování a samu o sobě prakticky neškodnou. Je důležité se o ní zmínit, neboť se velmi často kombinuje se závažnějšími formami.

Už při prvním posuzování lži musíme rozlišovat její druh. Pro snadnější rozčlenění lží je dobré hledět na věk dítěte, který nám mnohé napoví.

U předškolních dětí a dětí do druhé třídy ZŠ je lež běžným úkazem. Nejčastěji je spojena s bájnou fantazií, ve které e dítě stylizuje do postavy hrdiny.

U dětí školního věku se lež vyskytuje též celkem běžně, ale jde zde o jinou formu. Toto lhaní je spojováno se zapíráním a výmluvami, nejčastěji se týká školních povinností, úkolů, známek a poznámek. Dítě se tak samo chrání před sebou samým.

V pozdějším věku se pak setkáváme se závažnějším druhem lži a to se lží, jejíž obětí je někdo jiný. Příkladem je svádění vlastní viny na druhého, vymýšlení si nepravd za účelem očernění někoho. Důvode může být žárlivost, msta, závist apod.

Když se chceme vyvarovat lhaní dětí, měli bychom podle odborníků v nich pěstovat pocit důvěry. Jedině dítě, které vyrůstá v klidném prostředí plném důvěry, je schopno se rodičům se vším svěřit a nevzniká tak nutkání ke lži. Jakékoli tresty jsou zcela zbytečné, pokud si dítě uvědomuje tíhu lhaní.[59]

4.3.2 Záškoláctví

Záškoláctví je zpravidla zkratkovitý akt, kdy se dítě rozhodne, že nepůjde na vyučovací hodinu popř. na celý den do školy.

Důležitým hlediskem je zde opět věk, protože záškoláctví páchané na nižším stupni ZŠ signalizuje větší potíže s učením, učitelem, kolektivem apod., než na vyšším stupni (zde můžeme přistoupit na mírnou formu tolerance).

Záškoláctví je pácháno s úmyslem jednorázové akce, která se bohužel vyvíjí v akci dlouhodobější. Proč tomu tak je? Dítě se obvykle zalekne svého chování a změní se jeho motiv k záškoláctví. Nyní je strach zaměřen na to, co tomu řeknou rodiče a jak budou reagovat. Dítě se bojí prozrazení a tak v záškoláctví pokračuje. Vzniká zde paradoxní situace,

[59] Srov. Matějček, Z.; Dytrych Z. *Jak a proč nás trápí děti.* Praha: Graha Publishing, 1997, s. 118-121, ISBN 80-7169-587-4.

že namísto cítění úlevy z bytí za školou dítě pociťuje úzkost z následků. Ve chvíli prozrazení pak zažívá paradox podruhé, protože cítí úlevu, že již v této situaci není samo.

Motivy dětského záškoláctví bývají různé – strach se zkoušení, vyhnutí se ponížení nebo posměchu spolužáků, odpor k učiteli, strach ze šikanování nebo zcela opačný motiv vytáhnout se před spolužáky, být „za machra".

Zajímaný na záškoláctví je fakt, že rodiče bývají těmi posledními, kteří se to dovědí a zpravidla tím velmi trpí. To, že se jim dítě nesvěří s pocitem úzkosti, který ve škole cítí, nebo že se k záškoláctví nepřiznají okamžitě je rmoutí.

Oborníci se opět shodují, že jakékoli tresty jsou v tomto případě bezpředmětné a chtějí-li se rodiče v budoucnu záškoláctví vyhnout, měli by umět svým dětem naslouchat.[60]

4.3.3 Krádeže

Za krádeže je považováno přivlastnění si věci která mi nenáleží. Snad každé dítě někdy něco sebralo, není tedy ihned závadné, jestliže si dítě něco přisvojí. Důležité je, aby chápalo rozdíl mezi půjčením si a odcizením a umělo ukradenou věc vrátit.

Rodiče bývají často zděšení, když se dovědí, že jejich dítě krade. Musíme zde ale opět pátrat po motivu, který dítě k takovému činu vedl. Matějček uvádí šest základních motivů:

- Dítě bere doma peníze nebo věci a rozdává je druhým dětem – zde je motivace evidentně viditelná. Dítě touží zapadnout do kolektivu vrstevníků a být uznáváno. Neví si však rady jak děti zaujmout, cítí se méněcenné a tak volí nejjednodušší cestu podbízení se a uplácení. Skrytým motivem zde je snaha po uspokojení v oblasti citových vztahů, které se dítěti nedostává v rodině.
- Dítě bere doma peníze a kupuje si za ně věci výhradně pro sebe – většinou se jedná o drobné věci v malé peněžní hodnotě jako jídlo, pamlsky a hračky. Za tímto motivem obohacování sebe samo je skrytý shodný motiv jako v předešlém odstavci. Dítě citově strádá, a tak přechází na nižší úroveň naplnění svých potřeb tzn. výživových, vlastnických. Tento jev je patrný u dětí vychovávaných v ústavech. U nich se projevuje citová deprivace a oni si jí tímto kompenzují. Ukradené věci obvykle nosí stále při sobě nebo si je schovávají.

[60] Srov. Matějček, Z.; Dytrych Z. *Jak a proč nás trápí děti.* Praha: Graha Publishing, 1997, s. 124-126, ISBN 80-7169-587-4.

- Dítě krade za účelem pořízení si něčeho, po čem již dlouhou dobu touží, ale rodiče mu nevyhověli – tady se opět jedná o malé věci, které mají pro dítě své kouzlo(autíčko, panenka apod.), ale rodiče je spatřují jako zbytečnou věc, která už k jejich věku nepřísluší. Jsou známy případy, kdy si děti tajně koupily křečka a schovávaly ho pod postelí, neboť se bály reakce rodičů. Rodiče by zpravidla dětem onu věc koupili, ale koupě by byla doprovázena vysvětlujícími ságami, že se jedná o zcela zbytečné věci. Tomuto se chce dítě vyhnout a tak si věci opatřuje samo.

- Krádeže partě nebo pro partu – parta sama o sobě je fenomén, co se škodlivosti na dětský vliv týče (hovoříme zde o negativní partě). Dítě ale má jistou potřebu někam patřit a pokud mu není nabídnuta vhodná alternativa party (skautský oddíl, fotbalové spolek atd.), může hledat přátelé právě v partě. Tu obvykle vede vůdce, který nařizuje, co se má dělat. A tady nám vyvstává motiv těchto krádeží. Dítě buď krade, protože to dělá celá parta, nebo krade, aby mohlo do party vstoupit a posledním motivem je krádež, aby ostatní členové party věděli, že je dítě „machr".Obvykle se kradou cigarety a alkohol. V dnešní době se toto posluhování partě formou krádeží mění v prodávání drog, roznášení nebo dělání tzv.stěny při drogovém obchodu. Náprava takového druhu chování vyžaduje nápravu celé party nejen jedince.

- Dítě krade za účelem prožití dobrodružství – motivem této krádeže není pocit nedostatku, ale touha pocítit nebezpečí na vlastní kůži. Děti tak kradou v obchodních domech věci, které pro ne nemají valnou cenu. Cenou pro ně je pocit z napětí jestli budou dopadeni nebo ne. Je to jistý druh negativního adrenalinového sportu.

- Dítě krade, aby se pomstilo – toto je nejzávažnější forma krádeže, protože dítě svůj čin plánuje. Motivem krádeže je pomsta bud členům rodiny za pocit nějaké křivdy nebo nespravedlnosti. A nebo pomsta spolužákům. Dítě sice věc ukradne, ale od počátku netouží věc vlastnit a tak jí buď zničí nebo zahodí. Uspokojení mu přináší pomsta a neštěstí druhého ze ztráty.

Pokud se chtějí rodiče vyvarovat domácích krádeží, neměli by nechávat peníze a cenné věci v dosahu dětí, aby nepodlehly případnému pokušení a zároveň by měli naučit děti hospodařit s penězi. Co se týká krádeží v partě, je dobré najít dítěti jinou alternativu, jak může trávit volný čas.[61]

[61] Srov. Matějček, Z.; Dytrych Z. *Jak a proč nás trápí děti.* Praha: Graha Publishing, 1997, s. 121-124, ISBN 80-7169-587-4.

4.3.4 Útěky z domova

Útěk můžeme vidět jako únikovou situaci z nějakého prostředí nebo od něčeho. Útěk z domova je jakýmsi signálem, že v rodině něco nefunguje. Důležité je tu opět proč dítě volí takovýto způsob chování.

Ještě než se zamyslíme nad motivem útěku, můžeme si útěky rozdělit do dvou kategorií. Do první spadají útěky jednorázové, impulsivní bez podrobnějšího plánu. V druhé kategorii pak máme útěky dlouhodobě připravované a plánované.

U krátkodobých útěků se zpravidla jedná o obranný mechanismus, kdy dítě dostane špatnou známku ve škole a bojí se, co tomu řeknou nebo jak ho rodiče potrestají. Dalším motivem tohoto typu útěku muže být touha po pomstě rodičům. Dítě si je velmi dobře vědomo jak útěkem rodiče vyděsí. Chce je tak trestat za nějakou křivdu, popř. chce na sebe upozornit.

Tyto útěky končí zpravidla dobře, neboť dítě nemá rozmyšleno, kam půjde a tak se obvykle zdržuje v blízkém okolí (v parku, na nádraží, u babičky nebo u kamarádů). Někdy ovšem děti trpí suicidiálními sklony a vidina truchlících je naplňuje, při nešťastné náhodě tak demonstrativní sebevraždy končí smrtí. Rodiče by tedy neměli situaci nikdy podceňovat. Dnes mají ostatně rodiče mnoho způsobů jak dítě najít nebo alespoň kontaktovat. Na Lince bezpečí funguje program „vzkaz domů“, kde mohou zanechat děti vzkaz rodičům nebo naopak rodiče dětem.

Druhou kategorií byly plánované útěky, kde je též mnoho motivů – pomsta vychovatelům, vzdor vůči rodičům, útěk z neúnosné situace až zidealizovaná vidina venkovního svobodného světa.

V tomto případě dítě neutíká bezmyšlenkovitě, a tak je jednodušší ho najít. Obvykle utíká k rozvedenému rodiči, prarodičům, kamarádům. Mladistvé dívky pak nejčastěji utíkají ke svým milencům.

S druhým typem útěků se setkáváme v praxi nejčastěji ve formě útěků dětí z výchovných zařízení. Tady se objevuje ještě jeden fenomén a to solidarita s kamarádem, který se pro útěk rozhodne.

Tyto útěky bývají nebezpečné z toho hlediska, že na nich dochází k páchaní další trestné činnosti jako jsou vloupání se do chat, krádeže, vandalství apod.[62]

Tato kapitola je poslední z teoretické části. Pokusila jsem se objasnit pojem poruchy chování a poté některé poruchy, se kterými se nejčastěji setkávám blíže popsat. V druhé části této práce se pokusím srovnat teoretické poznatky s praxí.

5 KASUISTIKA

Loňského roku byla do Střediska výchovné péče při výchovném ústavu pro děti a mládež, Dukelská 1704/23A, České Budějovice, 37001 přijata dívka na žádost matky. Důvodem byly neomluvené hodiny ve škole. Byla převzata její dokumentace, která obsahovala psychologické vyšetření a vyplněný dotazník pro vyučujícího. S dívkou a její matkou byl zahájen vstupní pohovor, kde byla doplněna dokumentace rodinné, osobní , školní a sociální anamnézy. Dívka nastoupila na dvouměsíční pobyt. Po skončení pobytu dívka dále docházela ambulantně do SVP, ale již ve svém kraji. Zhruba po roce se u dívky projevy chování zhoršily a tak byla opětovně přijata na dvouměsíční pobyt do SVP v ČB. Tento pobyt však předčasně ukončila, vzhledem k hrubému porušení řádu formou záškoláctví.

5.1 Osobní anamnéza

Dívka - věk 14let

- škola: zkladní třída: 8
- nástup do MŠ: 4roky do ZŠ: 7 let
- vedoucí ruka: pravá
- průběh těhotenství: --- porod: 9 měsíc míry: 3, 10/ 49cm kojena: 8 týdnů
- stáří rodičů při narození: M-19, O-26
- psychomotorický vývoj: v normě
- hospitalizace: ---

[62] Srov. Matějček, Z.; Dytrych Z. *Jak a proč nás trápí děti.* Praha: Graha Publishing, 1997, s. 126-128, ISBN 80-7169-587-4, srov.Harineková, M.; Stempelová, J. *Poruchy psychického vývinu u detí a dospievajúcich*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavské univerzity, 2003, s. 104-105, ISBN 80-89074-74-X.

- operace, úrazy: slepé střevo, 2x zlomená ruka
- smyslové vady: ---
- enuréza/ enkopréza: ---/---
- nemoci v dětském věku: angíny, spála, plané neštovice
- předchozí odborná vyšetření: měsíc stará zpráva od psychologa – vyšetření na základě potíží v chování – profil: bezprostřední, aktivní, společenská, přístupná působení až ovlivnitelná, vykazuje maximální míru oddanosti, je potřeba vnímat, kam směřuje své emoce. Nejeví se jako cíleně problémová, má solidní osobní potenciál, důležitá je podpora jejích zájmů, pomoc při plnění školních povinností, často s ní hovořit, aby se uvolnily případné tenze, nutné předejít psychosomatizaci úzkosti, nutná potřeba práce s rodinou, podpora zdravých vazeb, rozkrýt dívce možné a nemožné, posílit osobní obranné mechanismy. Doporučení: nadále nutná podpora odborníků, nutná dobrá součinnost doma.

5.2 Rodinná anamnéza

Dívka – klientka SVP - 14 let, ZŠ

Matka – 33let

- zaměstnání: taxi služba
- stav: vdaná
- vzdělání: střední odborné
- zdravotní stav: dobrý
- struktura rodiny: úplná
- sourozenci: 2

Otec – neznámý

Nevlastní otec – 39let

- zaměstnání: toho času bez práce předešlé zaměstnání: policie
- stav: ženatý

- vzdělání: ---

- zdravotní stav: alkoholik

- struktura rodiny: ---

- sourozenci: ---

Bratr – 11 let

- ZŠ

5.3 Školní anamnéza

- žákyně 8.třídy

- vedoucí ruka: pravá

- školní prospěch: dostatečný (D, Z)

- vztah se školou: kladný

- oblíbené předměty: ---

5.4 Sociální anamnéza

- struktura rodiny: úplná – doplněná (nevlastní otec)

- socioekonomická úroveň: průměr

- počet obyvatel města/ obce: 70 000

- bytové podmínky: státní byt 3+1

- podíl cizí osoby na výchově: ---

5.5 Vstupní pohovor a dotazník vyplněný matkou

U prvního vstupního pohovoru jsem nebyla přítomna, tak podávám informace pouze prostřednictvím vyplněného dotazníku matkou. Při opakovaném umístění dívky do SVP jsem již byla přítomna. Druhého vstupního pohovoru se účastnila pouze matka a dcera. Nevlastní otec se nedostavil. Matka žádala o opětovné hospitalizování dcery z důvodu záškoláctví. Dívka po celou dobu nemluvila, nechala vše vyřídit matkou. S hospitalizací souhlasila, neboť

zde již jednou byla. U tohoto druhého pohovoru již nebyl předložen dotazník, proto je v následujícím textu uveden pouze první dotazník (přeformulované kladené otázky a odpovědi matky):

Dívka se kamarádí se dvěma chlapci Romy ve věku 15 a 18 let. Stýkání její dcery s nimi považuje za nevhodné. Chlapci údajně požívají drogy.

Jako problém v rodině v současné době matka vidí nezájem některého člena o rodinu (není blíže specifikováno, zda-li se jedná o ni nebo o otce).

Pod položkou prodělaného duševního otřesu dítěte matka uvedla trvalé neshody s rodiči (opět není blíže specifikováno, jsou-li konflikty na straně obou rodičů či jen jednoho, popř. chybí upřesnění kterého).

Na otázku klidného dětství matka napsala odpověď ano, kterou poté sama škrtla (bez opravy nebo dalšího vyjádření).

Další otázka se týkala neshod a problémů, které cítí k dítěti. Zde matka uvedla, že jí starosti působí neomluvené školní hodiny dcery, dále její pozdní příchody domů a dělání si co chce. Ještě na dceři pozoruje poruchy chování ve formě lží a odmlouvání.

Na otázku, jaké má vaše dítě dobré vlastnosti, odepsala, že dcera je bez vlivů kamarádů celkem v pohodě.

Otázku, čím jí dítě nejvíce rozzlobí, nechala nezodpovězenou.

Další otázka se týká vědomí si vlastní chyby, kterou by přispěla k chování dcery. Matka uvedla, že dceři dává příliš volnosti a žádnou povinnost.

Jako touhy svého dítěte matka uvedla snowboarding, chalupu a klid doma.

Další otázka je směřována na druhy trestů, které vůči dítěti užívá – jsou jimi domácí vězení, odepření kapesného, zákaz sledování televize, odmítnutí dobití telefonu a odepření momentálních přání.

Vztah se školou matka popisuje jako dobrý.

5.6 Individuální plán klienta

Individuální plán je sestavován každému klientovy SVP na míru. Po získání údajů ze všech anamnéz a jiných dostupných materiálů (lékařské vyšetření, psychiatrické vyšetření, vyšetření pedagogicko-psychologické poradny apod.) je stanovena diagnóza a návrh práce s klientem.

5.6.1 Individuální plán klienta při nástupu prvního pobytu

Při první hospitalizaci byl dívce přidělen etoped, který pro ni sestavil individuální plán. Nyní je zde popsáno úkolové zaměření dívčina individuálního plánu:

- Při práci s klientem – podnícení motivace k zájmu o cokoli, dívka je naprosto pasivní (pouze pozoruje okolí)
- k zmiňovanému podnícejí je třeba využít skupinové dynamiky
- je nutné zjistit předešlé vědomosti
- Při spolupráci s rodinou – nastolit v rodině hranice, neboť rodiče žádné nemají, ale po dívce je vyžadují
- naplnit základní životní potřebu – být doma (nutná pravidelná komunikace, návštěva matky jednou za měsíc je málo)
- zjistit výživné obou rodičů, konstelace v rodině, nutná rodičovská konzultace
- dívka zaujímá rodičovskou roli ve vztahu s bratrem – chyba
- Při spolupráci se školou – informovat třídní učitelku o domácí situaci a dívce (škola neví jak je kritická)
- umožnit doučování
- informovat soukromě hlavně o povinnostech
- povídat si s dívkou – zvýšené riziko šikany (TU je vstřícná)

5.6.2 Individuální plán klienta při nástupu druhého pobytu

Když byla dívka přijímána podruhé pro shodné poruchy chování, byl její dřívější individuální plán pozměněn, aby bylo dosaženo nápravy. Zde je popsán terapeutický záměr:

- U klienta – zaměřit se na nácvik uvolňování tenze při individuální i skupinové terapii
- snaha o zlepšení sebeovládání a sebehodnocení
- pomoci nalézt a posílit vlastní identitu
- rozbor citlivých témat, zejména rodinnou konstelaci
- rozbor minulých negativních činů a zkušeností
- motivovat ke školní činnosti

- V rodině – nabídnout rodinnou terapii v SVP

- zmapovat rodinné vztahy, emotivní vazby
- zdůraznit potřebu denního pevného režimu
- vytvořit pocit klidného zázemí

- Ve škole – získat potřebnou dokumentaci (plán učiva, stručné charakteristiky)

- zaměřit se na ujasnění společného přístupu ke klientovi/žákovi

5. 7 Závěrečná zpráva

Závěrečnou zprávu vypracovává zvlášť vyučující, odpovědný vychovatel a etoped, který byl klientovi na začátku pobytu přidělen. Zpráva se uchovává v SVP, dále je posílána do školy a lékaři (psychiatrovi).

5.7.1 Závěrečná zpráva učitele po ukončení prvního pobytu

V této zprávě hodnotí vyučující celkový stav vědomostí klientky jako nadprůměrný, bráno s ohledem na dosažený postupový ročník v ZŠ.

Český jazyk je hodnocen jako bezproblémový ze strany gramatických cvičení a plynulosti čtení. Písmo je čitelné a upravené. S vyjadřování je to horší, neboť je zkratkovité a doprovázené vulgarismy.

Hodiny matematiky jsou též hodnoceny pozitivně. Klientka pracovala samostatně a zvládala učivo bez větších problémů.

V hodinách fyziky též pracovala samostatně, četla si látku a průběžně dělala výpisky.

Chemii zvládala obdobně, ale byla na ní patrná nechuť a chvílemi pracovala se sebezapřením.

Ve společenskovědních předmětech pracovala opět ochotně a samostatně. Dokonce se zde projevilo i hlubší a širší pochopení látky.

V konečném hodnocení se pan učitel domnívá, že dosahované výsledky klientky neodpovídají jejím schopnostem. Je možné, že v prostředí, které by jí lépe motivovalo by si byla jistější a pracovala by svědomitěji, což by mohlo být odměněno vnitřním uspokojením.

Celkově se klientka při vyučování chovala slušně až na pár výstřelků, kdy byla vulgární a neodbytná.

Klientce vyhovuje samostatná a mechanická práce.

Fantazii a tvořivosti se důsledně a hlasitě brání.

Hodnocení v žákovské knížce je pro ni motivační.

5.7.2 Závěrečná zpráva učitele po ukončení druhého pobytu

V době psaní diplomové práce ještě nebyla zhotovena.

5.7.3 Závěrečná zpráva vychovatele po ukončení prvního pobytu

Klientka po příchodu odmítala pobyt na internátu. Neustále se dožadovala odchodu domů. Později se její chování upravilo a ona poměrně dobře zapadla do kolektivu - oblíbená. Sama společnost dětí nevyhledávala, dokáže být sama.

Nikdy nebyla iniciátorkou odpoledních aktivit, spíše se jen připojila.

Má velmi problematické chování k dospělým. Snaží se s nimi manipulovat, dokáže však také pomáhat s různými činnostmi.

Různé krizové situace ve své rodině nebo v rámci pobytu ve SVP velmi těžce nese a často se to odráželo v jejím zkratkovitém jednání, př. válení se po chodbě, hovory o sebevraždě.

Úkoly v rámci internátu plnila dobře, horší přístup měla k úklidu osobních věcí (nepořádek na pokoji). Osobní hygienu nezanedbávala.

Velmi dobře reagovala na pochvaly. Dokázala otevřeně povídat o svých potížích.

Podle uvedení vychovatele se u dívky osvědčilo:

- Individuální pohovory s dítětem – jak se mu daří, co ho trápí aj.
- Pomoc a podpora v činnostech, ve kterých si nedůvěřuje.
- Stanovování jasných hranic pro dítě.

Doporučení vychovatele:

- Skupinová terapie.
- Individuální psychoterapie (nutné přispění matky).

- Podpora rodinného systému (možnost konzultací apod.).

5.7.4 Závěrečná zpráva vychovatele po ukončení druhého pobytu

Při psaní práce již bylo toto hodnocení vyhotoveno a tak jej mohu předložit.

a) vstupní diagnostika

1. Projevy chování při prvním kontaktu s vychovatelem a dětmi:

Klientka byla přijata pro výchovné a výukové problémy. Vzhledem k tomu, že šlo o opakovaný pobyt, přizpůsobila se režimu velmi rychle. Začlenit se do kolektivu jí nečinilo problémy. Díky věku i fyzické vyspělosti se brzy stala jednou z vůdčích osobností. Byla ochotná, přičinlivá, kontakty s ostatními navazovala spontánně.

2. Osobní hygiena:

Hygienické návyky má zažité, dbá o sebe velmi pečlivě.

3. Počáteční reakce na umístění a zapojitelnost dítěte:

Protože šlo o opakovaný pobyt, nebyly s adaptací žádné potíže. Je pracovitá. Do společných her a činností se aktivně zapojuje, ráda kreslí a pracuje v keramické dílně.

b) výstupní diagnostika

1. Biologicko-fyziologická diagnostika:

Dívka je somaticky vyspělá, tělesné zatížení snáší velmi dobře, fyzická práce jí nečinní potíže. Je náchylná k virovým onemocněním. V druhé polovině pobytu se její psychické problémy (neshody v rodině) odrazily i na zdravotním stavu. Příčinou může být i postpuberta. Je závislá na nikotinu.

2. Intelektuální stránka osobnosti při praktických činnostech, výchovách, přípravě na vyučování:

Intelektuálně je na průměrné úrovni, jinak je celkem zvídavá, otevřená. Novým věcem se učí ráda, ale pouze těm, o které má zájem. Úspěchy měla ve výtvarné výchově, v pracovních činnostech byla nejlepší z kolektivu. Ze sportu měla zájem o basketbal a hlavně cyklistiku.Škola ji nezajímá, úkoly plnila z povinnosti, bez vnitřního přesvědčení.

3. Volní vlastnosti a emocionalita:

Dívka je dosti ukázněná, někdy je ovšem impulsivní. Pokyny a příkazy plnila ochotně, ráda pracovala i samostatně. Je bystrá a aktivní, několikrát vyhrála osobní hodnocení.

4. Morální profil:

Dívka je duševně vyspělejší než by odpovídalo jejímu věku, souvisí to patrně s jejím životem doma a výběrem přátel. Často se vyjadřuje dosti vulgárně. Z jejího chování je někdy cítit účelovost, i když většinou pracovala a reagovala spontánně bez očekávání odměny. Na návštěvu matky se vždy velmi těšila, hodně jí pomáhal telefonický kontakt. K matčinu druhovy má averzi.

5. Úroveň mravní vychovatelnosti, profesní orientace, zájmy:

V kolektivu byla vůdčí osobností, byla oblíbená. Velmi ráda a pečlivě se starala o mladší děti. Je schopna pracovat samostatně, není třeba na ni stále dohlížet. Velmi ráda vaří, chce se vyučit kuchařkou. Jiné hlubší zájmy nemá, často se ale podceňuje.

6. Socialita:

Dívka je společenský typ, do kolektivu zapadla bez problémů. Ostatní děti se na ní obracely o radu a pomoc, ona vždy ochotně pomohla. Je sdílná, upřímná a otevřená. Někdy má potřebu oponovat, ale to v jejím věku není nic neobvyklého.

7. Prognóza a doporučení:

Dívce nejvíce chybí doma klid a zázemí. Za svou snahu potřebuje pochvalu a další motivaci, jinak zde hrozí recidivy předešlých problémů.

5.7.5 Závěrečná zpráva etopeda po ukončení prvního pobytu

Dívka před nástupem internátního pobytu do SVP v Českých Budějovicích nějakou dobu navštěvovala individuální terapii v SVP v místě svého bydliště. Dvouměsíční pobyt na lůžkovém oddělení v místním SVP byl doporučen především z důvodů opakovaného záškoláctví a útěků z domova.

S adaptací na nové prostředí dívka neměla velké potíže, od začátku byla velmi sdílná a chovala se přátelsky. Navenek působila uvolněným dojmem. Byla vždy ochotná se svěřit se svými problémy a rozebírat motivace svého jednání. Pravidelné pohovory s dospělým pro ni byly velmi důležité. Dívka potřebovala někoho, kdo ji vyslechne, povzbudí a pomůže jí utřídit někdy chaotické myšlenky. Pokud byla v klidu, dokázala hovořit na svůj věk velmi rozumně.

Po nějaké době se dívka začala jevit jako velmi úzkostná, permanentně se něčeho obávala. V noci se budila ze spaní, ale to se po čase upravilo. Její úzkostné prožívání bylo z velké části způsobeno dlouholetou, nepříznivou atmosférou v rodině, zejména pak neshodami s nevlastním otcem.

Jakékoli konflikty pro dívku znamenaly velkou zátěž, nedokázala je pro sebe zpracovat a poté měla tendenci k únikovým řešením, např. útěky z domova či sebepoškozující chování. V klidném a přátelském prostředí by dokázala dobře fungovat.

Dívka se jevila jako citlivá, své emoce však neměla pod kontrolou, ty se pak často střídaly od smutku a pláče k euforickému veselí. Toto chování bylo posilováno i probíhající pubertou. U dívky je tedy nutná výrazná emoční podpora, zejména ze strany matky. Ta se vždy ochotně dostavila, sama ale uvedla, že je velmi pracovně vytížena a nemůže dceři věnovat více potřebného času. Dívka měla k matce vřelý, kamarádský vztah, ale uvítala by větší zájem. Dále uvedla, že ji trápily i časté konflikty s mladším bratrem.

V kolektivu byla dívka oblíbená, jednala přímo, nenechala si nic líbit, ale také nikomu neublížila, naopak byla připravena pomoci. Někdy ji však řešení a uhlazování sporů mezi ostatními vyčerpávalo. Bližší přátelský vztah navázala se svou spolubydlící a s jejím chlapcem. Neustále podléhala strachu, že se s ní někdo přestane kamarádit.

Při pobytu si uvědomila, že by se měla zlepšit ve škole, měla jasnou představu o svém profesním zaměření. Chtěla se vyučit kuchařkou a při práci si potom dodělat kvalifikaci na kadeřnici. Její motivace k učení byla delší dobu velmi slabá, potřebovala podporu, ale zároveň i dohled nad plněním svých povinností.

Jakákoli pochvala dívku výrazně posílila. Pokud cítila, že se jí něco dařilo, snažila se o dobrý výsledek a byla schopna pracovat samostatně.

Po ukončení pobytu ve SVP České Budějovice pokračovala dívka v docházce do SVP v místě svého bydliště, v případě potřeby jí byl nabídnut opakovaný internátní pobyt v následujícím školním roce.

Doporučení etopeda zněla:

- Důslednější denní režim
- Dohled nad plněním školních a domácích povinností
- Poskytnutí stabilního emočního zázemí v rodině
- Individuální rodinná terapie v SVP

5.7.6 Závěrečná zpráva etopeda po ukončení druhého pobytu

V době psaní diplomové práce ještě nebyla zhotovena.

5.8 Vlastní pohled na klienta SVP ČB

Po ukončení internátního pobytu se dívka vrátila zpět do rodinného prostředí a nadále docházela do SVP v místě svého bydliště na individuální terapie. SVP v Českých Budějovicích bylo v kontaktu se spádovým SVP a v akutním případě by poskytlo pomoc.

Zhruba po roce SVP v Českých Budějovicích obdrželo žádost o opětovné umístění dívky v internátní formě pobytu. Jako důvod umístění byly uvedeny poruchy chování - záškoláctví, útěky.

Dívka tedy byla opět přijata. Jak jsem se již zmínila, byla jsem u tohoto případu od samého začátku. Vstupní pohovor byl absolvován pouze s dívkou a její matkou. Dívka se držela celou dobu v ústraní a nechala jednat matku. Matka projevovala velký zájem o pobyt dcery v SVP, neboť si s ní již neví rady. Domnívala se, že po absolvování jednoho pobytu se dceřino chování změní k lepšímu, ale to se prý nestalo.

Jak je patrné ze závěrečné zprávy vychovatele i etopeda, dívka sama o sobě není nerušená, ale její poruchy chování pramení z nevhodného rodinného prostředí. Během první hospitalizace se ukázalo, že změna prostředí byla pro dívku přínosná. Dívka ve své rodině byla denně vystavována stresu v podobě konfliktů s mladším bratrem a nevlastním otcem. Matka se nacházela často mimo domov a tak nemohla být dceři oporou.

Dívce se v rodině nedostávalo pocitu jistoty a bezpečí. Před podáním první žádosti o umístění v SVP ČB přišel nevlastní otec o práci a tím se začali v rodině stupňovat problémy. Otec byl neustále doma, byl frustrován, že jej vyhodili ze zaměstnání a on si nebyl schopen v krátkém časovém intervalu najít jiné. Své negativní emoce si začal vylévat na matce, která se vzhledem k velké pracovní vytíženosti doma moc nezdržovala. Ke svému zaměstnání taxislužby si přibrala ještě pojišťovací práci, aby zabezpečila rodinu.

Aby matka udržela rodinnou pohodu v poměrném klidu, nabídla otci, aby sj pomáhal s taxislužbou. Ten nabídku přijal, což u něj vedlo ke snížení konzumace alkoholu. V rodině však stále panovalo napětí. Dívka sice docházela ambulantně na terapie do svého spádového SVP, ale její návštěvy byly sporadické. Matka o její absenci nevěděla, neboť dívka doma tvrdila, že do SVP pravidelně dochází na smluvené konzultace.

Přelom roku znamenal pro rodinu jistý čas příměří a klidu,otec méně pil, méně ho navštěvovali jeho přátelé (na jejich časté návštěvy si již několikrát stěžovali nájemníci panelového domu). Po novém roce ale dívka opět přestala hodit do školy pod různými záminkami a matka požádala o umístění na lůžkovém oddělení SVP.

Žádosti bylo vyhověno, protože dívka měla ve škole značné problémy, hrozil jí propad z cizího jazyka a návrh na dvojku z chování za neomluvené hodiny. Situace došla tak daleko, neboť ani jeden z rodičů se dlouhodobě nedostavovali na rodičovské schůzky a tak neměli přehled o záškoláctví dcery. Dále měla dívka problémy s užíváním drog (marihuany) a drobnými krádežemi. Tato situace se údajně odvíjela od jejího členství v partě.

Při přijímání dívky do SVP v ČB byl zjištěn značný rozklad rodiny. Velký podíl na této situaci měl nevlastní otec. Dívka hodnotila rodinou situaci za snesitelnou do doby než otčím přišel o práci. Poté se u něj objevily známky těžké nemoci a on podlehl pití alkoholu. Na jeho změnu v chování si stěžovala i matka. Otec, přesto že řadu let sloužil u policie, byl mnohokrát trestán. Byl označen za nepřizpůsobivého. Po dobu dívčina prvního pobytu v SVP ji ani jednou nenavštívil. Blokoval tak celkovou komunikaci s rodinou.

Matka viděla svůj podíl viny na chování dcery, ale obhajovala se tím, že byla na všechno sama. Otec pouze ležel doma, byl sebelítostivý a holdoval alkoholu. Jediná jeho komunikace s dětmi se odehrávala ve formě hádek a ataků. Matka dceři za její chování několikrát domlouvala, ale vše marně. Pravděpodobně si zvolila špatný způsob, protože dívce vyčítala i věci, za které nemohla (př. nebylo dva dny nakoupeno, ale pravým důvodem nebyla dívčina lenost, ale nepřítomnost peněz v rodině).

Neutěšená rodinná situace se podepsala i na chování mladšího bratra, který je velkou částí vychováván sestrou, ke které cítí náklonnost a rivalitu zároveň. S chlapcem bylo zahájeno trestní řízení za krádež v obchodě.

Dívka neměla problémy pouze se školními povinnostmi, ale také s útěky z domova. Jeden takový útěk je zaznamenám psychologem SVP v ČB a přikládám jej v příloze.

Při přijímání dívky k prvnímu pobytu bylo dále zjištěno pomocí testů, že dívka užívala tabákové výrobky a marihuanu. Její abstinenční příznaky se projevily záhy po nástupu do SVP. V prvních dnech dívka prožívala hysterické záchvaty, kdy se dožadovala návratu domů a měla silnou touhu být s partou.

Během pobytu se její stav zlepšil a chování upravilo k lepšímu. Z toho vyplývá, že pro dívku by bylo dobré, aby se rodinný stav stabilizoval. Vyrůstání v harmonickém prostředí je podmínkou pro její nápravu v chování a udržení lepšího stavu.

Po ukončení pobytu se dívka vrátila zpět do svého prostředí a nadále byla monitorována SVP v ČB, kterému poskytovalo informace SVP v místě bydliště, kam dívka opět ambulantně docházela.

Po delším pobytu v nevhodné prostředí se u dívky objevila recidiva v chování. Opět začala chodit za školu, neplnila své povinnosti školní ani domácí. Hrozilo jí propadnutí ze tří předmětů. Dívka nakonec udělala dva reparáty, ale při neprospěchu z posledního předmětu (chemie) musela opakovat osmý ročník.

V prosinci toho roku dosáhla ve škole počtu dvě stě neomluvených hodin a musela zaplatit pokutu pět set korun. Policií jí bylo oznámeno, že pokud bude její záškoláctví pokračovat, bude v této věci s ní zahájeno trestní řízení. Na tento podnět se matka rozhodla zredukovat své zaměstnání pouze na taxislužbu, aby měla více času se dívce věnovat a dohlížet nad ní.

Vánoce v kruhu rodinném probíhaly velice nestandardně. Na Štědrý den se všichni pohádali a matka odešla z domu. Děti i otčím se o ní báli, nevěděla si rady ani babička. Matka se sama k večeru vrátila a situace se uklidnila. Další konflikt nastal následující den a na druhý vánoční svátek utekla dívka z domu, prý kvůli chování nevlastního otce. Po samostatném návratu byl otčím napitý a napadl matku. Děti byly svědkem této události, měly strach a tím se u nich začala projevovat zvýšená úzkost. Matka se rozhodla pro radikální řešení domácí situace a podala žádost o rozvod. Obě děti tuto událost uvítaly jako kladnou, ale později došlo ke stažení žádosti (matkou) a rodinná situace měla setrvalý stav.

Po novém roce se nevlastní otec, díky přetrvávajícím kontaktům na policii, dověděl o údajném znásilnění dívky jejími kamarády. Matka tak projevila zájem o opakované umístění na lůžkovém oddělení SVP v ČB. Sama dívka tuto situaci popisuje jinak (jako osahávaní).

Vzhledem k tomu, že po Novém roce se dívka znovu vyhýbala školním povinnostem, bylo SVP vyhověno žádosti o její umístění.

Dívka nastoupila druhý pobyt. U jejího vstupního pohovor byla přítomna pouze matka. Otčím pozvání ignoroval. Dostavil se však v jiném dni ke konzultaci za přítomnosti dcery, ta ale konzultaci s ním odmítla. Nevlastní otec toto gesto bral jako další podraz z její strany. Matka se zdála být klidnější po hospitalizaci dcery. Dívku tak viděla v bezpečí před napjatou situací v rodině. Matce byla nabídnuta manželská poradna a čekalo se na vyjádření otčíma.

U dívky bylo již po několika dnech patrné zklidnění a vymizení poruch chování. Její pobyt tak naznačoval smysluplnost a možnou dlouhodobější nápravu. Ovšem po měsíčním pobytu

se dívka několikrát dopustila hrubého porušení vnitřního řádu tím, že se nedostavila na vyučování a tak jí byl pobyt předčasně ukončen.

ZÁVĚR

Diplomovou práci jsem pojala jako střet teorie s praxí. Při plnění školní praxe ve Středisku výchovné péče v ČB a při jeho následném dobrovolném navštěvování jsem se dostala do styku s dětmi, které pocházely z různých rodin. Některé děti pocházely z nižší ekonomické vrstvy jiné naopak z finančně velmi dobře situované rodiny. Kladla jsem si tedy otázku, co stojí za jejich problémovým chováním.

Jediné pojítko byly poměry, ze kterých děti pocházely. Dítě je ovlivňováno působením svého okolí. Toto okolí zpravidla tvoří nukleární rodina, širší rodina a příbuzenstvo, vrstevníci, škola, životní prostředí apod. Je pravdou, že každý prvek z tohoto okolí má svůj vliv, jde jen o určení jak velký.

Rodina jako první prostředí, do kterého dítě vstupuje, má vliv největší. Proto jsem první část mé práce zaměřila právě na rodinu. Snažila jsem se o sepsání základních poznatků, které jsou o rodině známé.

Je třeba se na ni podívat z historického pohledu, jak a čím procházela. Dále jsem se na rodinu zaměřila z novodobého úhlu pohledu, kdy se odborníci již nezabývají pouze jednotlivými členy rodiny, ale pro pochopení rodinných vztahů se zabývají rodinou jako systémem. Takový systém obsahuje celky, což jsou v tomto případě členové rodiny, kteří na sebe vzájemně působí a ovlivňují se.

Pak jsem se na rodinu zaměřila z pohledu její funkčnosti a funkcí, které má plnit. Základní funkce rodiny jsou většinou známy všem, proto jsme se věnovala pouze jejich popisu. Co se týče funkčnosti existuje mnoho laických teorií. Většina populace dělí rodinu na funkční a nefunkční. Já jsme se zde pokusila podrobněji uvést další členění tzv. nefunkční (dysfunkční) rodiny.

Sama rodina jako společenství lidí v sobě nezahrnuje celé ovlivňování dítěte. Velmi zde záleží na modelu výchovy, který rodina resp. rodiče pojmou za vlastní a jak dalece jsou důslední v jeho užívání. Proto mým další bodem diplomové práce bylo zmapování výchovných stylů, které se u nás užívají a hlavě jaký je jejich dopad na osobnost dítěte.

Domnívám se, že v části o rodině jsem uvedla všechny informace, které jsou potřeba k získání názoru na rodinné prostředí, které formuje dítě v dospělou bytost.

Následují blok diplomové práci jsem věnovala traumatizujícím situacím a stresu, který ovlivňuje dětskou psychiku. Případné problémy v oblasti psychiky se pak promítají do chování a tím se opět vracíme k základům vzniku poruch chování.

Stručně jsem popsala co se za traumatizující situaci pokládá a dále jsme se věnovala reakcím na traumata a stres. Právě díky příznakům je možné vzniklá traumata odhalit. V této sekci jsme ještě popsala tzv. posttraumatickou stresovou potuchu, která se vyskytuje velmi často, a diagnostiku takové PSTP.

Dále mi přišlo vhodné se zmínit o spouštěčích posttraumatické stresové situace a o důsledcích této poruchy. Důsledky se nám opět prolínají především do chování dětí.

Jako další subčást oblasti o traumatizujících situací a stresu jsem se zabývala stresory a traumaty dětí. Nejdřív jsem uvedla přehled všech možností a dále jsem rozvíjela jen ty nejčastější stresory jako rozvod a jeho celkový dopad na děti. Uvedla jsem možné reakce na rozvod z pohledu věkové kategorie. U rozvodového stresoru jsem ještě popsala možnosti vyrovnání se s takto vzniklou situací.

Za další stresor jsme uvedla nového rodiče, sourozence a rodinu. Tento stresor obvykle navazuje na předešlý, proto jsme mu věnovala pozornost. Ke zvládnutí takového stresoru je potřeba znát činitele, kteří ho ovlivňují a tak jsem je též popsala.

Další kapitolou o traumatech a stresorech je týrání a zneužívání dítěte. Nejedná se o moderní jev, pouze mu byl vývojem přidělen statut vyšší důležitosti. Na samém začátku této kapitoly jsem uvedla přehlednou tabulku forem týrání a zneužívání a poté jsem se zaměřila na poměrně nový pojem - syndrom CAN. Pokusila jsme se o jeho jednoduchý popis a dále jsme se věnovala prevenci předcházení vzniku syndromu CAN. Popsala jsme rizikové skupiny jednak lidí, kteří za způsobení syndromu CAN obvykle mohou, dále dětí, které jsou zpravidla oběťmi a situacemi, které k němu často vedou.

S týráním a zneužíváním úzce souvisí tzv. cyklus přenosů násilí, který jsem také považovala za důležité uvést.

Poté jsem se již pokusila věnovat blíže formám týrání a zneužívání. Uvedla jsem tělesné, psychické týrání a pohlavní zneužívání dítěte.

Jako poslední stresor (nikoli poslední ve smyslu vyskytující ve společnosti) jsem uvedla alkoholismus rodičů. Ten bývá podle statistik řazen na přední příčky v důsledku rozvratu rodinného prostředí a tudíž zněm chování u dětí.

Poslední velkou teoretickou částí této práce jsou poruchy chování u dětí. Snažila jsme se o jejich definici (ta není jednotná) a stručnou charakteristiku. Dále jsem se zabývala sociálními vlivy, které se v poruchách chování odrážejí, a poté samotnými poruchami.

Poruch chování je nepřeberné množství a díky vývoji se objevují stále nové formy. Já jsem v práci uvedla přehled a poté se blíže věnovala nejčastějším z nich, tedy záškoláctví, lhaní, krádežím a útěkům. U každé poruchy je její stručný popis a možnosti nápravy.

Tím jsem s teoretickou částí v mé práci skončila a dále jsem se zaměřila na ověření získaných teoretických poznatků o rodině, traumatech a poruchách chování v praxi.

Z mnoha druhů praktického ověřování jsem si vybrala kasuistiku, která podle mého kompletně mapuje vznik, průběh a nápravu poruch chování.

Materiály ke kasuistice mi byly poskytnuty ve SVP v Českých Budějovicích. Dále mi bylo umožněno pozorovat dívku a pracovat s ní formou rozhovoru a výtvarných prací, nahlížet do jejích materiálů a konzultovat její chování s pracovníky ze SVP (vychovatel, učitel, psycholog a etoped).

Kasuistika je koncipována jako přehled všech anamnéz, vstupního rozhovoru, závěrečných zpráv a můj pohled na dívku. Veškeré texty v kasuistice jsou pro svoji délku a odbornost uvedeny ve zkrácené verzi a vzhledem k nepublikovatelnosti neobsahují poznámky pod čarou. Pro dokreslení kasuistiky přikládám přílohový materiál, který obsahuje kopii tabulky osobního hodnocení ve SVP, kopii zaznamenaného hovoru s matkou a výtvarné práce dívky.

Dle mého názoru se mi podařilo nalézt odpověď na moji původní otázku, která se týkala vlivu negativního působení rodiny na chování dětí. Rodina je prvním prostředím, se kterým se dítě setká a ve kterém vyrůstá. Je tedy logické, že má na chování dítěte největší vliv. Je-li rodinné zázemí dětí jakýmkoli způsobem negativní pak je narušen jejich vývoj a to se odráží v chování.

Teoretické poznatky byly ověřeny v praxi a ta jim dala za pravdu.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura

Bartoňová, M. Kapitoly ze specifických poruch učení I./Vymezení současné problematiky. Brno: MU, 2004, ISBN 80-210-3613-3.

Elliott, J.; Place, M. Dítě v nesnázích – prevence, příčiny, terapie. Praha: Grada Publishing, 2002, ISBN 80-247-0182-0.

Harineková, M.; Stempelová, J. Poruchy psychického vývinu u detí a dospievajúcich. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavské univerzity, 2003, ISBN 80-89074-74-X.

Hintnaus, L. Člověk a rodina: Smysl a funkce rodiny (Anatomie, fysiologie a patologie lidské rodiny). České Budějovice: JU-ZSF, 1998, ISBN 80-7040-315-2.

Janský, P. Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, ISBN 80-7041-114-7.

Jedlička, R.; Klíma, P.; Koťa, J. Děti a mládež v obtížně vychovatelných životních situacích. Praha: Tiskárny MV, 2004, ISBN 80-7312-038-0.

Kol.autorů. Práce s klientem s rizikovým chováním. Praha: MPSV, 2005, ISBN není.

Lovasová, L. Rodinné vztahy. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, ISBN 80-86991-66-0.

Matějček, Z. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha: SPN, 1992,
ISBN 80-04-25236-2.

Matějček, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994,
ISBN 80-85282-83-6.

Matějček, Z.; Dytrych Z. Jak a proč nás trápí děti. Praha: Graha Publishing, 1997,
ISBN 80-7169-587-4.

Matějček, Z.; Dytrych Z. Děti, rodina a stres. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a psychiatrické centrum Praha v nakladatelství Galén, 1994, ISBN 80-85824-06-X.

Možný, I. Sociologie rodiny. Praha: Slon, 1999, ISBN 80-85850-75-3.

Pöthe, P. Dítě v ohrožení. Praha: G plus G, 1996, ISBN 80-901896.

Sobotková, I. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-559-8.

Strašíková, B. V roli rodičů a prarodičů. Praha: Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0848-0.

Vaníčková, E. Tělesné tresty dětí definice – popis – následky. Praha: Grada Publishing, 2004, ISBN 80-247-0814-0.

Výrost, J.; Slaměník, I. Aplikovaná sociální psychologie. Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-269-8.

Sekundární literatura

Novák, T. Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu. Olomouc: Rubico, 2004, ISBN 80-7346-037-8.

Smith, H. Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2.

Turček, K. Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže. Bratislava: IRIS, 2003, ISBN 80-88778-99-9.

Vaníčková, E. Dětská prostituce. Praha: Grada Pubishing, 2005, ISBN 80-247-1138-9.

Vágnerová, M. Psychologie problémových dětí a mládeže – učební text pro vychovatele obor speciální pedagogika. Liberec: Technická univerzita, 2000, ISBN 80-7083-378-5.

Vykopalová, H. Sociálně-patologické jevy v současné společnosti. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, ISBN není.

Záškodová, H. Psychosociální problémy adolescentů. České Budějovice: JČU-ZF, 1998, ISBN 80-7040-306-3.

Elektronický zdroj

Institut pedagogicko-psychologického poradenství [online]. Praha: MŠMT, © 2005-2006 [cit. 2.březen 2007]. Dostupné na WWW: http://www.ippp.cz/sluzby/svp/sites/index.html.

Ministerstvo vnitra [online]. Praha: MVCR, © 2005 [cit. 2.březen 2007]. Dostupné na WWW: http://www.mvcr.cz/sbirka/2005/sb161-05.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

Graf č. 1

Graf č. 2

Graf č. 3

Tabulka osobního hodnocení SVP

Cesta života

Místo kde je mi dobře

Časové znázornění vzniku problémů

Přímka života

Slovní dotazník

Doplňování vět – část 1

Doplňování vět – část 2

Dotazník pro třídního učitele

Záznam hovoru s matkou

Graf č.1 - Nejčastější řešené problémy rodinných vztahů na Lince bezpečí (1999-20003)

1%násilí mezi rodiči
1%ekonom. problémy
1%spor o dítě
1%rozvod + alkohol
2%úmrtí v rodině
4%nezájem rodičů
5%alkohol u členů rodiny
5%útěk z domova
6%rozvod
7%hádky mezi rodiči
8%vtzahy se sourozenci
10%problém rodinné komunikace
12%nepochopení rodičů
24%přehnaná přísnost rodičů
5%ostatní

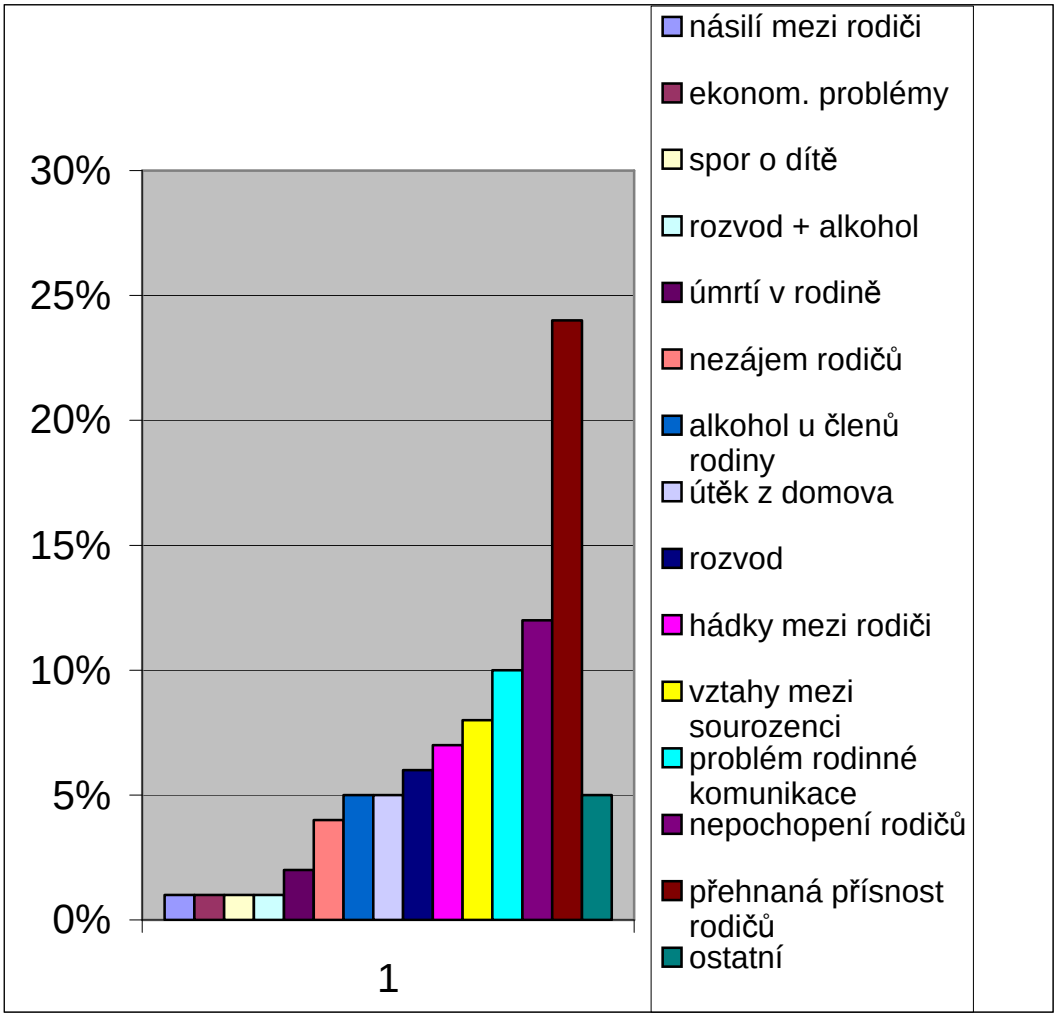

Graf č.2 - rozbor hovorů o rodinných vztazích Linka bezpečí (1999-2003)

Pohlaví - dívky

69%rozvod + alkohol
65%spor o dítě
72%násilí mezi rodiči
73%nezájem rodičů
69%alkohol u členů rodiny
51%útěk z domova
73%hádky mezi rodiči
62%přehnaná přísnost rodičů

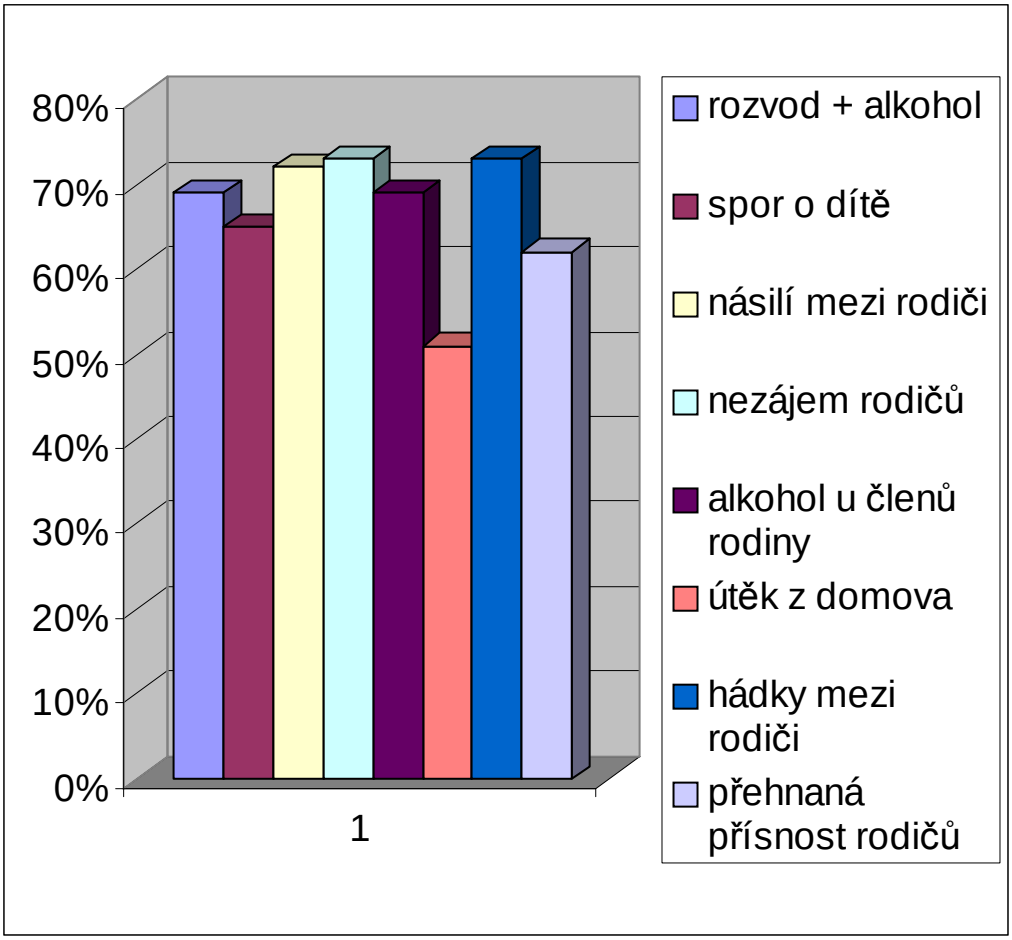

Graf č.3 - rozbor hovorů o rodinných vztazích Linka bezpečí (1999 - 2003)

Pohlaví - chlapci

31%rozvod + alkohol
35%spor o dítě
28%násilí mezi rodiči
27%nezájem rodičů
31%alkohol u členů rodiny
49%útěk z domova
27%hádky mezi rodiči
38%přehnaná péče rodičů

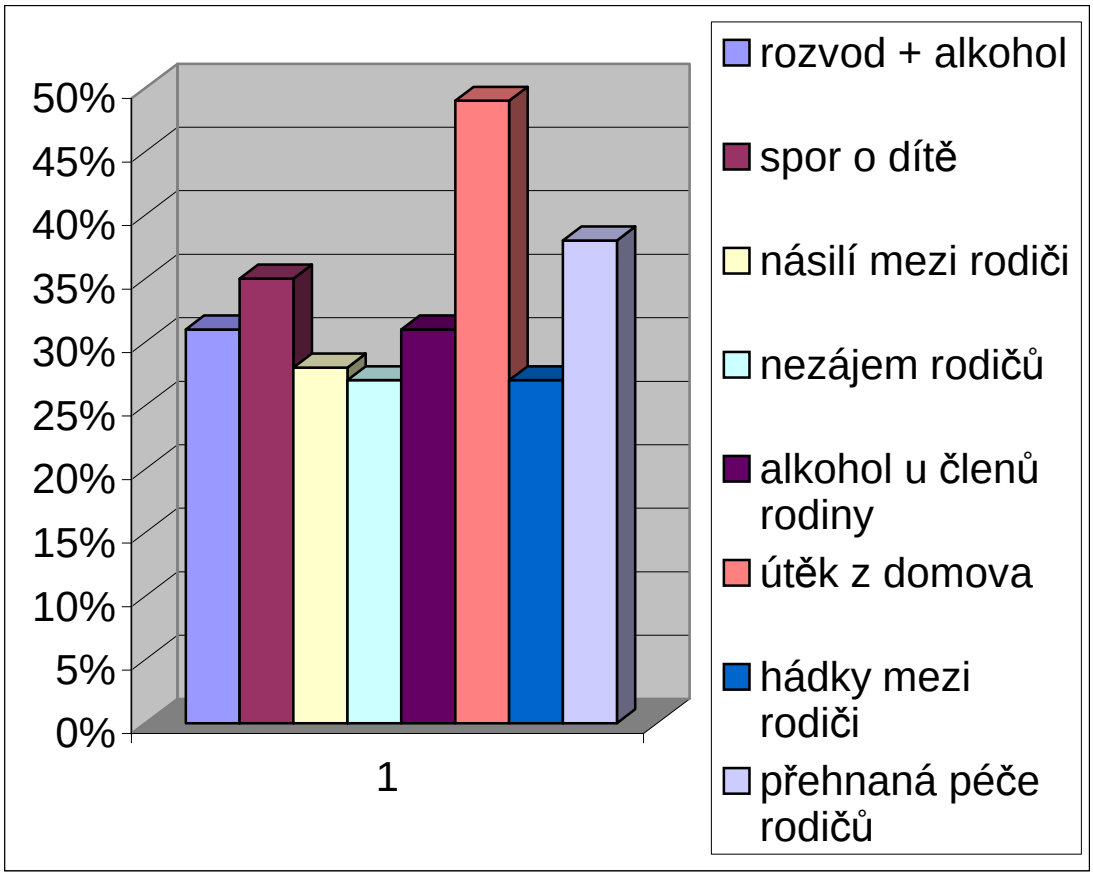

Týdenní hodnocení (jméno)..... od ..... do .....

		středa		čtvrtek		pátek		pondělí		úterý		středa			sobota		neděle	
		návrhy dítěte	odborný pracovník	návrhy dítěte	odborný pracovník	návrhy dítěte	odborný pracovník	návrhy dítěte	odborný pracovník	návrhy dítěte	odborný pracovník	návrhy dítěte	odborný pracovník	**týdenní součet**				
1	příprava na večerku, noční klid																	
2	vstávání, hygiena, snídaně																	
3	vyučování																	
4	přestávky																	
5	oběd, večeře, cesta do jídelny																	
6	odpolední program																	
7	úklid, pořádek ve svých věcech																	
8	příprava na školu																	
	denní součet																	

Pochvaly: (datum, důvod, podpis)

Napomenutí: (datum, důvod, podpis)

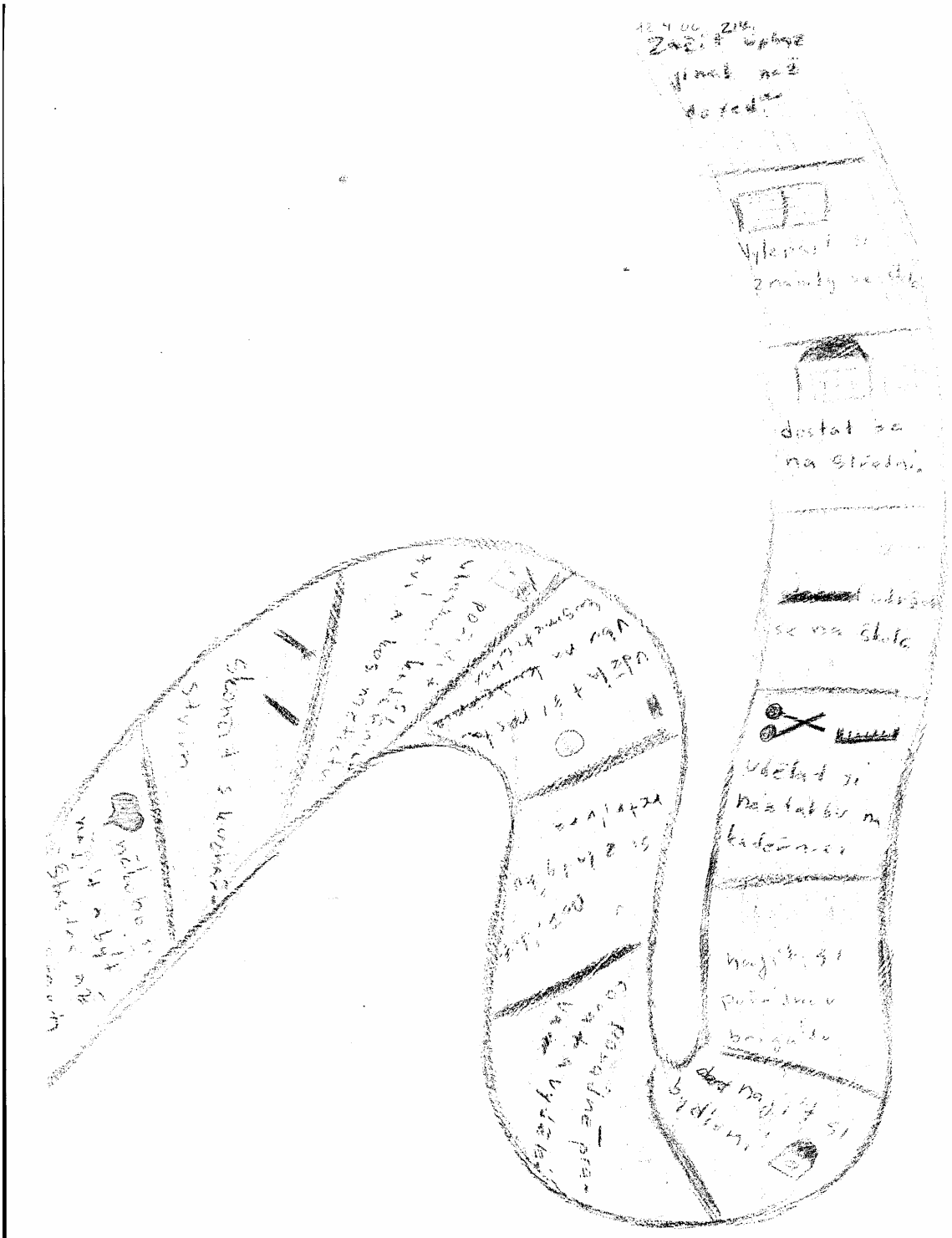

1. 4. 06

plakáty
postel
MÍSTO, KDE VE MI
DOBŘE
22.2.

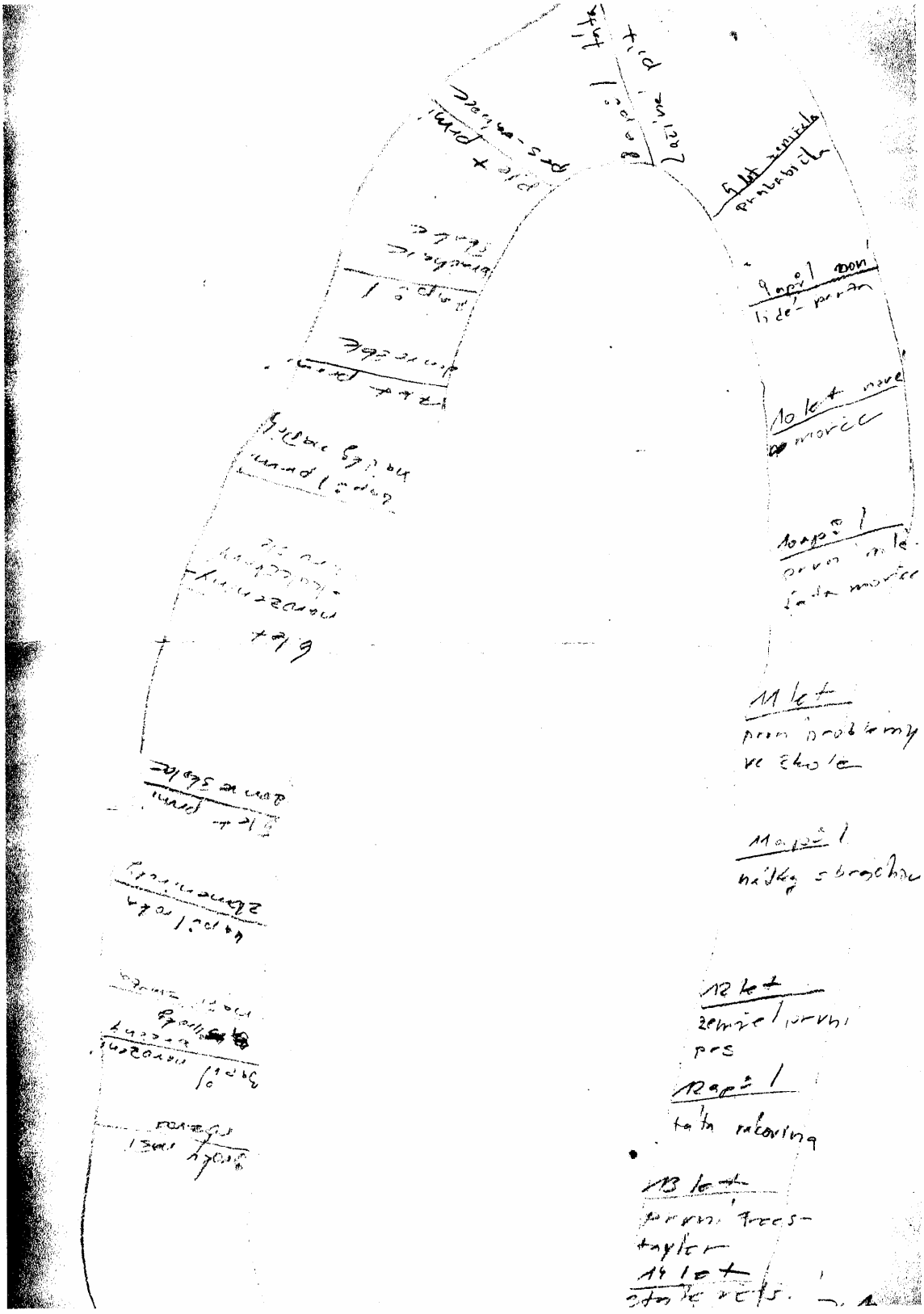

...den 07	14 let	19 let	21 let	26 let	28 let	32 let	38 let	40 let	46 let	51 let	59 let	63 let	68 let	70 let
...piry a ...otorku	byt a práce	řidičák	nová motorka	normálního chlapa	1. a poslední dítě	smrt babičkya dědy	nová práce	odstěhovat se do Holandu	přijít o papíry na auto	dvojnásobná babička	návštěva ČR	odstěhovat se do ČR	přijít o papíry na motorku	další vnouče

72 let	80 let	83 let	85 let	90 let	95 let	103 let	105 let	107 let	119	121
...dova a ...rabába	důchod	pořídit si psa a odstěhovat se na vesnici	štěňata	dvojnásobná prabába	praprabába	smrt táty	by se vytoural autobus	bych se dostala z nemocnice	smrt mámy	smrt

ŽIVOTNÍ CESTA
19.2.07

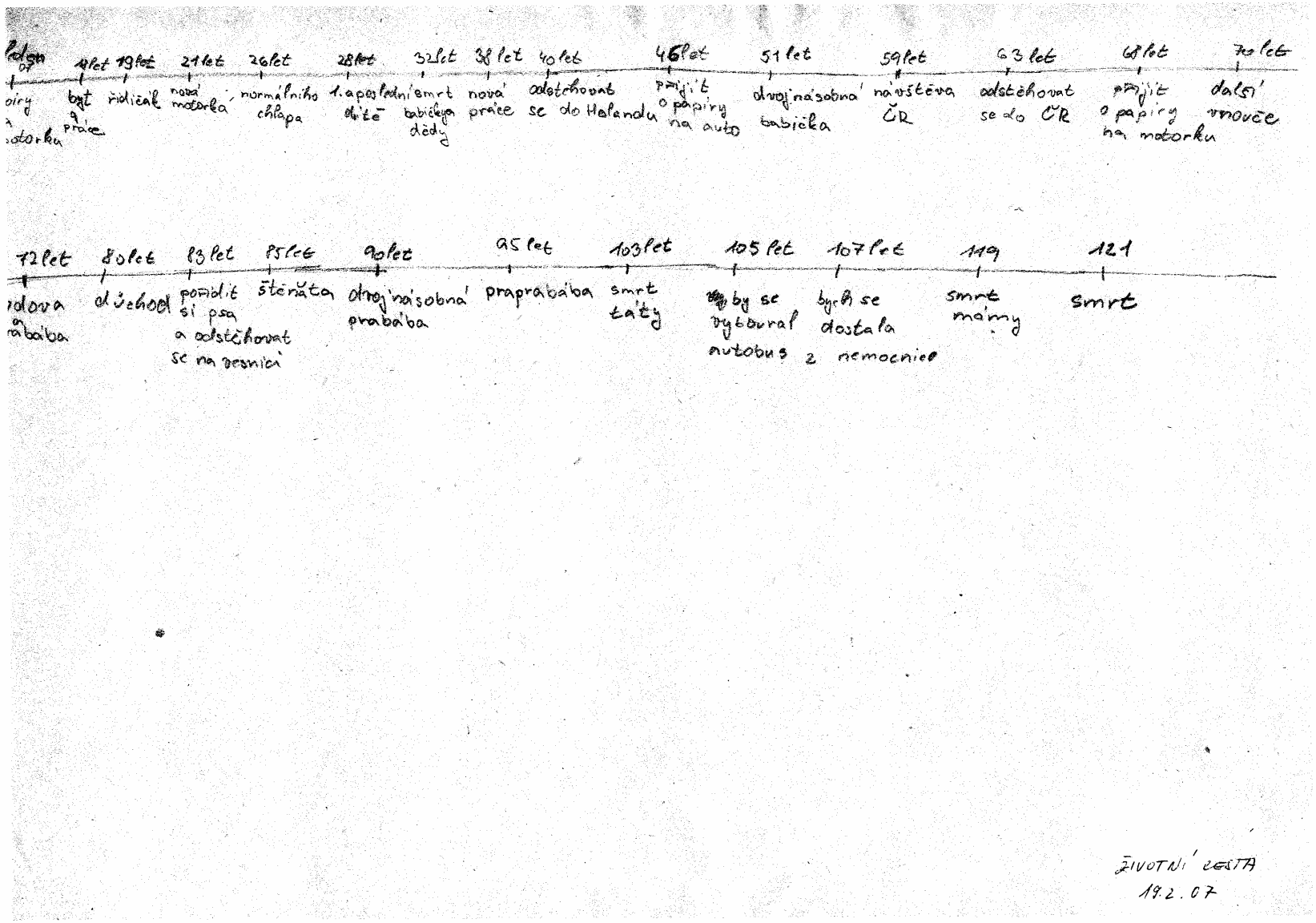

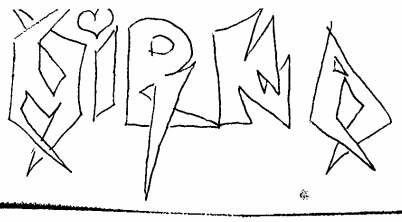

1,10 + 5,25 + 5,25 + 7,10 + 5,25 =
5,25
5,25
7,10
5,25
30,95

8,45 · 5
40,25 +20

128 -
60,30
068,30

24 | 7
168
120
18
138

Dotazník „Rozdělení času“

Kolik hodin má týden? 168h
Která hodina v týdnu je pro tebe nejhezčí? ~~138h~~ 138h
Která hodina v týdnu je pro tebe nejnepříjemnější? 8h
Kolik hodin týdně prospíš? 40h
Kolik hodin týdně jsi ve škole? 30,35h
Kolik hodin týdně strávíš cestováním? — ~~2,30h~~
Kolik hodin týdně se učíš a píšeš úkoly? 2,30h
Kolik hodin týdně pomáháš v domácnosti? 6h
Kolik hodin týdně jsi vzhůru? 128h
Kolik hodin týdně se díváš na televizi? 9h
Kolik hodin týdně posloucháš hudbu? 21h
Kolik hodin týdně sportuješ? —
Kolik hodin týdně jsi sám? 4h
Kolik hodin týdně trávíš se svými kamarády? 68,30h
Kolik hodin týdně trávíš v přírodě? —
Kolik hodin týdně trávíš v nějaké budově? 148h
Kolik hodin týdně si děláš starosti? —
Jak hodnotíš své rozdělení času? nevim

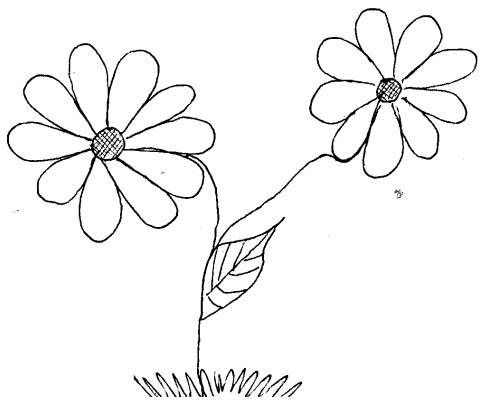

31.1.07

IDENTITA

1. Můj nejoblíbenější... je...
2. Kdybych měl jediné přání, ...
3. Jsem nejšťastnější, když...
4. Otázka, kterou si o životě kladu, je...
5. Rozzlobím se, když...
6. Jsem nejsmutnější, když...
7. Cítím se nejdůležitější, když...
8. Když jsem smutný, ...
9. Když se polekám, ...
10. Poleká mě, když...
11. To, co chci, ale bojím se o to požádat, je...
12. Cítím se statečný, když...
13. Cítil jsem se statečný, když...
14. Miluju...
15. Vidím se jako...
16. Věc, kterou dobře umím, je...
17. Mám starost o svůj...
18. Mou největší předností je...
19. Často myslím na...
20. Víc než cokoli jiného bych...
21. Kdybych byl dospělý, ...
22. Kdybych byl malé dítě, ...
23. Rád fantazíruju o...
24. Myšlenka, která se mi stále vrací, je...
25. Když se rozzlobím...
26. Nejlepší je na mně...
27. Nejhorší je na mně...
28. Nesnáším...
29. Potřebuju...
30. Jsem zvědav, jestli...
31. Vsadím se...
32. Cítím se jako táta/máma, když...
33. Nejlepší práci odvedu, když...
34. Moje tělo je...
35. Můj obličej je...
36. Necítím se dobře, když...
37. Nejvíc se bojím mluvit o...
38. Nechci...
39. Bojím se...
40. Kéž bych měl tu odvahu a...

1. Můj nejoblíbenější sport je fotbal.
2. Kdybych měla jediné přání, chtěla bych koně.
3. Jsem nejšťastnější, když jsem se svými nejbližšími.
4. Otázku, kterou si o životě kladu, je má věcec cenu?
5. Rozzlobím se, když mi něco nejde.
6. Jsem nejsmutnější, když se mi po něčem nebo někom stýská.
7. Cítím se nejdůležitější, když .
8. Když jsem smutná, tak většinou brečím.
9. Když se polekám, tak zajíčím
10. To, co chci, ale bojím se o to požádat, je
11. Polekám, když něco provedu.
12. Cítím se statečná, když někoho bráním.
13. Cítila jsem se statečná, když jsem se porvala v kafe.
14. Miluju zábavu.
15. Vidím se jako kámoška.
16. Věc, kterou dobře umím, je kopání.

18. Mou největší přednostní je
19. Často myslím na cigáro.
20. Víc než cokoli jiného bych chtěla domů
21. Kdybych byla dospělá, chtěla bych auto.
2. Kdybych byla malé dítě, nikdy bych se nechtěla dostat sem.
3. Pořád fantazíruju o sobě.
4. Myšlenka, která se mi stále vrací, je jaký byl můj vlastní otec?
5. Když se rozbrečím, tak jsem vztekle.
6. Nejlepší je na mě asi nic
7. Nejhorší je na mě moje drzost.
8. Nesnáším nudu
9. Potřebuju rozum.
10. Jsem zvědavá, jestli mi tenhle ústav pomůže.
31. Usadím se
32. Cítím se jako máma, když se musím starat o bráchu.
33. Nejlepší práci odvedu, když pomáhám doma.
34. Moje tělo je
35. Můj obličej je
36. Necítím se dobře, když jsem mezi cizími lidmi,
37. Nejvíc se bojím mluvit o svých problémech.
38. Nechci jít do pasťáku.
39. Bojím se pavouků
10. Kéž bych měla to odvahu a mohla mluvit s mámou o věcm.

Dotazník pro třídního učitele

Jméno žáka.. Datum narození..............................

Třída a rok školní docházky... VIII. B – [illegible] ....Opakoval/a třídu.......—.......

Změny školy (jaké a kdy)......—..

Jméno třídního učitele....Mgr.....

1. Jaké předměty má žák nejraději......není.......................................

2. Jaké má rád nejméně.....tělesnou výchovu.......................................

3. V jakých šk. oblastech žák vyniká...

4. V jakých oblastech je neúspěšný...plnění povinností...............................

5. Intelektové schopnosti žáka...dobré logické myšlení a slovní zásoba

6. Charakteristika žáka (povaha, temperament, vlastnosti)...nespolehlivý, bez [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] s povinnostmi, [illegible]. [illegible] [illegible]

7. Jak se žák chová při vyučování....klidný, ale pasivní a bez zájmu, občas odmítá pracovat. Nespolupracuje.

8. Jak se chová o přestávkách.....klidně, bez problémů

9. Postavení žáka v třídním kolektivu...Nemá skupinu kamarádů, [illegible]

10. Přestupky vůči školnímu řádu.....[illegible], neomluvené hodiny, nedělá domácí přípravu a [illegible] [illegible] k [illegible]

11. Byly diagnostikovány nějaké poruchy učení...

12. Na jaké úrovni je příprava žáka na vyučování...nepřipravuje se..............

13. Jak spolupracují rodiče se školou...málo spolupracovali......................

14. Co by se mělo v chování dítěte změnit....[illegible] [illegible] a povinnosti, [illegible] [illegible], [illegible] k autoritám

15. Jaké výchovné zásahy jste již použili a s jakým výsledkem....pohovor s dítětem, [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], spolupráce s SVP, [illegible] [illegible], [illegible] bez efektu

16. Uveďte prosím spojení na vás a nejvhodnější dobu, kdy je možné vás kontaktovat.............

tel. do školy...... Po, Út, Pá před 8 hod.)..............

Děkujeme vám za vaši ochotu a spolupráci.

Dětský diagnostický ústav, dětský domov se školou, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, (22) Homole 90
Prac.: SVP Dukelská, Č. Budějovice
IČO: 600 76 178 Tel.: 386 355 888

2. 06 přišla matka oznámit, že utekla z domu. Přišla se zeptat jestli není náhodou nenavštívila, protože jí večer napsala, že se s pálit dojde na sociálku. Paní to oznámila i na soc. odboru. Večer to nahlásili policii. Obešli všechny známé. chodil s nimi.

Utekla, protože se s matkou pohádaly. Ukradla 4.500,- Kč za telefon, svůj telefon ztratila. Nic neudělá - matka tvrdí že ten nejmladší je neukáznitelný. 8. 1. má jít do č3 tříd. - první nastoupila . O tom neví, ale matka jí často vyhrožuje ústavem. Tento týden ani nechodila do školy. Matka nebrečela, jen je zaskočená touto situací.

1. 06 tel. - v se našla, spala ve vagonu a pak šla ke kamarádce.

Doufám v lůžkové SVP - nutné.

Abstrakt

Bartušková, P. *Vliv rodinného prostředí na klienty střediska výchovné péče*.
České Budějovice, 2007.

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na rodinné prostředí dětí s poruchami chování. Práce je rozdělena na dvě stěžejní části – teoretickou a praktickou. Teoretická část je dále členěna na tři podčásti. První podčást popisuje rodinu – z pohledu historie, funkčnosti a funkcí, výchovné styly atd. V druhé podčásti najdeme traumatizující situace, které negativně působí na děti a často mohou vést až k rozpadu rodiny. Stresujících situací je mnoho, proto se práce zabývá pouze některými z nich jako jsou hádky, domácí násilí páchané na rodičích i dětech, tělesné tresty, alkoholismus rodičů, rozvod apod. Třetí teoretická podčást se věnuje následným projevům traumatizujících situací v chování dětí. Za poruchy chování považujeme patologické chování jako lži, krádež, záškoláctví, šikanu, nevhodné party, zneužívání toxických látek atd. Praktická část je věnována ověření teorie v praxi pomocí kasuistiky dívky ze střediska výchovné péče.

Klíčová slova

Středisko výchovné péče – rodina – výchova – traumatizující situace – poruchy chování - kasuistika

Influence of the family environment over clients of the educational facilities center.

Construed graduation thesis targets the family environment of children with behaviour disorders occured. The thesis is divided into two fundamental parts – theoretic and practical. The theoretical part is further divided into three sections. First section describes family in a historical perspective, functional perspective, educational modes, etc. The second section talks about traumatizing situations which negatively influate children and often lead to the family breakdown. Because there are many kinds of stressful events, the thesis considers only some of them, for example arguments, domestic violence violated on parents and children both, corporal punishments, alcoholism of parents, divorces, etc. Section three deals resulting manifestation of traumatizing situations in chidren behaviour. Among behaviour disorders are ranked patological behaviour, for example lying, thefts, truantry, chicane, wrong social bunchs, toxic substences misuses, etc. The practical part verifies the theory in practices by means of the casuistry of a girl from the educational facilities center.

Keywords
Educational facilities center – family – education – traumatizing situation – behaviour disorders - casuistry